

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะใช้แนวคิดในการศึกษาทางนิติศาสตร์ของนักวิชาการทั้งหลายมาเป็นพื้นฐานในการศึกษา เพื่อทำการวิเคราะห์ถึงพัฒนาการและลักษณะการจัดหลักสูตรทางนิติศาสตร์ โดยอาศัยปัจจัยแวดล้อมทางรูปแบบการบริหารงานภายในแต่ละองค์การและสภาพแวดล้อมภายนอกมาประกอบการศึกษา ซึ่งทั้งหมดถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการจัดหลักสูตร ในการทำให้ทราบถึงความแตกต่างหรือจุดเด่นต่าง ๆ ของหลักสูตรนิติศาสตร์ที่ทำการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันทั้งหมดได้ตั้งคำถามในการวิจัย ดังนี้

1. พัฒนาการทางแนวคิดของหลักสูตรนิติศาสตร์ในระดับปริญญาตรีที่สังกัดคณะที่แตกต่างกันในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีความแตกต่างกันอย่างไร

2. บริบทของคณะที่ต่างกันนั้นส่งผลต่อลักษณะการจัดหลักสูตรนิติศาสตร์อย่างไร การวิจัยเรื่องคุณลักษณะของหลักสูตรนิติศาสตร์ระดับปริญญาตรีในประเทศไทยสู่ประชาคมอาเซียน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยส่วนหนึ่งจะทำการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสดงให้เห็นถึง พัฒนาการทางแนวคิดและลักษณะต่าง ๆ ในการจัดหลักสูตรทางนิติศาสตร์ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตร
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษา
5. งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
6. แนวคิดเกี่ยวกับอาเซียน
7. งานวิจัยเกี่ยวกับอาเซียน
8. แนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรนิติศาสตร์ในต่างประเทศ
9. งานวิจัยที่เกี่ยวกับนิติศาสตร์
10. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

การจัดการศึกษาย่อมเป็นการพัฒนาคนเพื่อให้มีความพร้อมสำหรับการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมให้ได้อย่างมีคุณภาพ เช่นนี้การจัดการศึกษาจึงถือได้ว่าเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของทุกๆ สถาบันการศึกษา ซึ่งการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องอาศัยปัจจัยหลายประการรวมเข้าด้วยกันอันได้แก่ บุคลากร อุปกรณ์การเรียนการสอน และหลักสูตร ดังนั้นหลักสูตรจึงนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งของกระบวนการจัดการศึกษาและเป็นหัวใจสำคัญที่มีผลต่อการกำหนดทิศทางการนำเยาวชนของประเทศไปสู่ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศที่มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีความก้าวหน้าในหลายๆ ด้าน ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว การพัฒนาหลักสูตรระดับปริญญาตรี ให้เป็นหลักสูตรมีลักษณะที่ดีและมีอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะที่แตกต่างไปจากหลักสูตรในระดับปริญญาตรีเดิมและหลักสูตรทั่วไป (ฐิตีมา พระธาตุ .2552)

ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตร เป็นคำศัพท์ทางการศึกษา คำว่า หลักสูตรนั้น ตรงกับคำว่า Curriculum ในภาษาอังกฤษ มีผู้ให้คำจำกัดความของหลักสูตรไว้ว่า เป็นรายวิชาหรือกระบวนการวิชาที่ต้องเรียน (Course of study) และพจนานุกรมภาษาอังกฤษ (The Random House Webster's College Dictionary, 1991) ให้ความหมายของคำว่าหลักสูตรว่า “The aggregate of courses of study given in school, college etc.” อันมีความหมายว่า “การรวบรวมรายวิชาต่างๆ หรือการรวบรวมหมวดหมู่วิชาต่างๆ ซึ่งเป็นวิชาที่ผู้เรียนต้องศึกษา โดยทางโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาที่รับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการจัดทำให้” ทั้งนี้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร ไว้มากมายและแตกต่างกันไป โดยที่บางความหมายมีขอบเขตกว้าง บางความหมายมีขอบเขตแคบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของบุคคลนั้น ๆ ที่มีต่อหลักสูตร ดังนี้

চার্জ বাক্সী (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร หมายถึง แผนซึ่งประกอบด้วย จุดมุ่งหมายของการศึกษา การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวลงประกอบประสบการณ์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร หมายถึง มวลงประกอบประสบการณ์ ที่จัดให้กับผู้เรียนโดยมีการวางแผนไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอนกำหนดไว้ในเอกสารเพื่อเป็นแม่บทในการจัดการเรียนการสอนตามระดับชั้น

สุนีย์ ภูพันธ์ (2549) ได้ทำการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของคำว่าหลักสูตร ดังนี้

1. หลักสูตรในฐานะที่เป็นวิชาและเนื้อหาสาระที่จัดให้แก่ผู้เรียนหลักสูตรในฐานะที่เป็นวิชาและเนื้อหาสาระ หมายถึง วิชาและเนื้อหาสาระที่กำหนดให้ผู้เรียนต้องเรียนในชั้นและระดับต่าง ๆ หรือกลุ่มวิชาที่จัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง

2. หลักสูตรในฐานะที่เป็นเอกสารหลักสูตรกลุ่มหนึ่งจัดให้กับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย จุดหมาย หลักการ โครงสร้าง เนื้อหาสาระ อัตราเวลาเรียน กิจกรรม ประสพการณ์ และการประเมินผลการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ มีเจตคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน มีพฤติกรรมตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของหลักสูตร แนวคิดนี้จะเน้นหลักสูตรในฐานะที่เป็นเอกสารเป็นรูปเล่ม ซึ่งจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ เอกสารหลักสูตร และ เอกสารประกอบหลักสูตร

3. หลักสูตรในฐานะที่เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะให้แก่ผู้เรียน แนวคิดของหลักสูตรในฐานะที่เป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้แก่ผู้เรียนนี้ เป็นการมองหลักสูตรในลักษณะของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูและนักเรียนจัดขึ้น หรือ กิจกรรมการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ ที่เตรียมไว้ และจัดให้แก่ผู้เรียน โดยโรงเรียนทั้งในและนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ประสพการณ์ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะจะนำไปสู่ประสพการณ์ ทางด้านความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ ทักษะต่าง ๆ อันแสดงถึงการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

4. หลักสูตรในฐานะแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้หรือประสพการณ์ที่คาดหวังแก่นักเรียน แนวคิดของหลักสูตรในฐานะแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ หรือประสพการณ์ที่คาดหวังแก่นักเรียนนี้จะเน้นในการจัดการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติ โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ และพฤติกรรมที่กำหนด แผนสำหรับจัดโอกาสทางการศึกษาจะเกี่ยวกับจุดหมายหรือจุดประสงค์ของการออกแบบหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้และการประเมินผล

5. หลักสูตรในฐานะที่เป็นมวลประสพการณ์แนวคิดของหลักสูตรในฐานะที่เป็นประสพการณ์ของผู้เรียนนั้น หมายถึง ประสพการณ์ทุกอย่างของนักเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบของโรงเรียนรวมถึงเนื้อหาที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนด้วยแนวคิดนี้เกิดจากสาเหตุ 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง การไม่เห็น

6. หลักสูตรในฐานะที่เป็นจุดหมายปลายทางแนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรในฐานะที่เป็นจุดหมายปลายทางนั้น เป็นสิ่งที่สังคมมุ่งหวังหรือคาดหวังให้เด็กได้รับ กล่าวคือ ผู้ที่ศึกษาจนจบหลักสูตรไปแล้วจะมีคุณลักษณะอย่างไรบ้าง จะเกิดผลอย่างไรในตัวผู้เรียนบ้าง แนวคิดนี้มองหลักสูตรในฐานะที่ทำให้เกิดผลการเรียนรู้ตามที่มุ่งหวังที่จะเกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ดังนั้น การจัดหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล จำต้องศึกษาและวางแผนให้สอดคล้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันด้วย

7. หลักสูตรในฐานะที่เป็นระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน แนวคิดของหลักสูตรในฐานะที่เป็นระบบการเรียนการสอนนั้น เป็นการมองหลักสูตรในฐานะที่เป็นแผนการเตรียมโอกาสของการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่จัดขึ้นโดยโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาที่รับผิดชอบเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นการคาดการณ์ล่วงหน้า โดยรวมเอาแผนย่อย ๆ ที่เป็นโอกาสของการเรียนรู้ที่คาดหวังเข้าไว้ด้วย ดังนั้น แผนงานจึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อผู้เรียนโดยโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาที่รับผิดชอบในการจัดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ผู้เรียน

กูด (1973) ได้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตรไว้ในพจนานุกรมทางการศึกษา (Dictionary of Education) หลักสูตร หมายถึง กลุ่มรายวิชาที่จัดไว้อย่างมีระบบหรือลำดับวิชาที่บังคับสำหรับการจบการศึกษา หรือ เพื่อรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชา เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลศึกษา เป็นต้น

โอลิวา (1982) ได้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร หมายถึง แผนหรือโปรแกรมสำหรับประสบการณ์ทั้งหลายที่ผู้เรียนจะต้องประสบภายใต้การอำนวยการของโรงเรียน รวมทั้งหมายถึงการวางแผนการเรียนการสอน อันอยู่ในความควบคุมดูแลของโรงเรียนหรือสถาบัน

จากความหมายของคำว่าหลักสูตรดังได้นำเสนอไว้ข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าความหมายของหลักสูตรนั้น ผู้ให้ความหมายบางท่านได้ให้ความหมายไว้ในลักษณะของการขยายความหมายให้มีขอบเขตกว้าง บางท่านได้ให้ความหมายไว้ในลักษณะมีขอบเขตแคบ ซึ่งเป็นการบ่งบอกว่าความหมายของคำว่าหลักสูตรนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาได้ คณะผู้วิจัยสามารถสรุปความหมายของคำว่าหลักสูตร หมายถึง การรวบรวมความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมที่มีความหลากหลายที่เหมาะสมสอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยที่มหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนดขึ้นเพื่อทำให้เกิดแผนการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนซึ่งตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยมีการเน้นให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาทางด้านความคิด ทักษะวิชาชีพ

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งอันจะทำให้เห็นภาพรวมของหลักสูตรทั้งระบบ โดยหลักสูตรทุกๆ หลักสูตรจะมีลักษณะสมบูรณ์ได้นั้นต้องมีองค์ประกอบครบถ้วน นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร (curriculum components) ไว้หลากหลาย ดังนี้

บุญชม ศรีสะอาด (2546) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้อย่างเหมาะสมและเข้าใจได้โดยง่าย นั่นคือโดยสรุปแล้วพื้นฐานของหลักสูตรที่สำคัญอย่างน้อยต้องประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย (Objectives) เป็นการกำหนดทิศทางของการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปในลักษณะต่างๆ ที่พึงประสงค์อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในสังคมนั้นๆ
2. เนื้อหาวิชา (Content) เป็นสาระสำคัญที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมุ่งให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation) เป็นกิจกรรมที่จะแปลงหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย
4. การประเมินผล (Evaluation) การนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัตินั้นบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ข้อมูลจากการประเมินผลนี้จะป็นแนวทางไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรต่อไป

ดังนั้นองค์ประกอบของหลักสูตรที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. จุดหมายและจุดประสงค์ คือ การกำหนดรูปแบบ ทิศทางการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนสามารถนำความรู้ ความสามารถที่ได้ไปปรับใช้ในการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น
2. เนื้อหาสาระและประสบการณ์ คือ การเลือกเนื้อหาสาระ ความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้
3. การจัดการเรียนการสอน คือ เป็นกิจกรรมที่เปลี่ยนหลักสูตรไปสู่กระบวนการปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
4. การวัดและประเมินผล คือ การพิจารณาคุณค่าของหลักสูตรตามที่กำหนดไว้ ในความมุ่งหมายหรือไม่ มากน้อยเพียงไรและอะไรเป็นสาเหตุ เพื่อปรับปรุงหลักสูตรต่อไป

ธำรง บัวศรี (2546) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญมีดังนี้

1. จุดหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการ ให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน (Instructional Objectives) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนจบเนื้อหาสาระในวิชาที่กำหนดไว้
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์ (Content and Experiences) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ
4. ยุทธศาสตร์การสอนการเรียน (Instructional Strategies) หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางความรู้และอื่นๆ
5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน (Instructional Media and Materials) หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ และวัสดุต่างๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษาและอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน
6. ประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลหลักสูตรและการประเมินผลการเรียนการสอน

ทาบ (1962) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ในภาพรวมโดยมีเนื้อความที่สำคัญนั้นคือ หลักสูตรไม่ว่าจะมีรูปแบบอย่างไรก็ตาม ก็ควรที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละรายวิชา
3. กระบวนการจัดการเรียนการสอน
4. การประเมินผลตามหลักสูตร

ซึ่งองค์ประกอบของหลักสูตรทั้ง 4 ประการนี้ ย่อมมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันทั้งหมด

จากองค์ประกอบของหลักสูตรดังได้นำเสนอไว้ข้างต้นคณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรทุกหลักสูตรจะมีลักษณะที่ดีและสมบูรณ์ได้นั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบครบถ้วน และองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรประกอบด้วย วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา วิธีการสอนและ การประเมินหลักสูตร ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง ความต้องการหรือความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนที่จะได้ผ่านหลักสูตรนั้นๆ โดยที่จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นตัวกำหนดทิศทางของการให้การศึกษาแก่ตัวผู้เรียน อีกทั้งยังช่วยในการเลือกเนื้อหาและ กิจกรรมต่างๆตลอดจนใช้เป็นขอบเขตการประเมินผลด้วย

2. เนื้อหา เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การเลือกเนื้อหาในการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถพัฒนาตนไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้

3. การจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ เอกสารหลักสูตร แผนการเรียนการสอน เอกสารประกอบการเรียน รวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางความรู้

4. การประเมินหลักสูตร คือ การหาผลสัมฤทธิ์ที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยมีการประเมินผลสัมฤทธิ์หลักสูตรและการประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนการสอน

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตร

ลักษณะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึนึกคิดหรืออารมณ์ของบุคคล และอยู่ในลำดับขั้นสูงสุดของเจตพิสัย ซึ่งบลูมและคณะและแครธวอลและคณะ (Bloom et .al. 1976 and Krathawahl et .al.1964) ได้กล่าวไว้มีเนื้อความที่สำคัญ คือ การเกิดลักษณะซึ่งเป็นลำดับขั้นสูงสุดของเจตพิสัยที่ฟอร์มตัวจัดระบบคุณค่าของสิ่งที่ตนยึดถือและเชื่อว่ามีคุณค่า จนกระทั่งสร้างเป็นลักษณะประจำตัว เป็นลักษณะนิสัยและสุดท้ายพัฒนาเป็นบุคลิกภาพของบุคคล เช่นนี้ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร ไว้มากมายและแตกต่างกันไป โดยที่บางความหมายมีขอบเขตกว้าง บางความหมายมีขอบเขตแคบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของบุคคลนั้น ๆ ที่มีต่อหลักสูตร ดังนี้

ลักษณะที่ดีของหลักสูตร

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะที่ดีของหลักสูตรมีเนื้อหาที่สำคัญ กล่าวคือ หลักสูตรเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนการสอน ลักษณะของหลักสูตรที่ดีจะนำไปสู่การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา หลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. ควรตั้งอยู่บนรากฐานของการศึกษาอย่างถูกต้อง เช่น พื้นฐานทางปรัชญาจิตวิทยา สังคมวิทยา ธรรมชาติของการเรียนรู้ และนอกจากนั้นยังต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความจริงและสามารถนำไปปฏิบัติได้

2. สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและชีวิตประจำวันของผู้เรียน โดยมุ่งให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ของส่วนรวมและมีความเสียสละ มีความรู้สึกรักชื่นชม ภาคภูมิใจในชาติสามารถที่จะสร้างเสริมและมีความศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและเป็นผู้รับผิดชอบในฐานะพลเมืองดีของชาติ

3. ตรงตามความมุ่งหมายของการศึกษาและพัฒนาการของเด็กตามหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย เช่น ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนกล้าแสดงออกในด้านความคิดเห็นตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ด้านความอบอุ่น การได้รับการยอมรับจากกลุ่ม และตรงตามลักษณะของวัฒนธรรม ประเพณีและเอกลักษณ์ของชาติให้ผู้เรียนรู้จักสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้เจริญก้าวหน้าอีกด้วย

4. เน้นและส่งเสริมคุณสมบัติส่วนบุคคลของผู้เรียน ให้มีความเจริญงอกงามหลายๆ ด้าน ตลอดจนส่งเสริมทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นของเด็กและจะต้องเน้นหนักในการเสริมสร้างให้เด็กรู้จักแก้ปัญหาและจะต้องจัดประสบการณ์ที่มีความหมายต่อชีวิตของผู้เรียน

5. หลักสูตรที่ดีจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการศึกษาให้มากที่สุดไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติ อันจะก่อให้เกิดค่านิยมที่ถูกต้องและมีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ของสังคม

6. หลักสูตรที่ดีย่อมส่งเสริมให้เด็กเกิด ความรู้ ทักษะ เจตคติ ความริเริ่ม มีความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินดำเนินชีวิต

7. มีความยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของสถานการณ์ปัจจุบัน

8. หลักสูตรที่ดีย่อมมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลาเพื่อทราบข้อบกพร่องในอันที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้น

พิสนุ พองศรี (2549) ได้มีการให้หลักการอันสำคัญที่เกี่ยวกับลักษณะที่ดีของหลักสูตรดังนี้

1. สอดคล้องต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคม

2. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรมีความชัดเจนมาจากข้อมูลพื้นฐานที่ถูกต้อง

3. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรต้องพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านทักษะพิสัยและด้านจิตพิสัย อย่างสมดุลกัน

4. การจัดกิจกรรมต่างๆสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

5. มีความยืดหยุ่นได้

6. สามารถประเมินผลได้

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander. 1974) ซึ่งได้เป็นผู้พัฒนาแบบประเมินหลักสูตร เพื่อตรวจสอบร่างหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา ได้กล่าวถึงลักษณะที่ดีหลักสูตรโดยสรุปดังนี้

1. เนื้อหาสาระสำคัญของหลักสูตรจะต้องครอบคลุมข้อมูลที่ได้รับมาจากผู้เรียน สังคม กระบวนการเรียนและความรู้ที่ควรได้รับในระหว่างการศึกษาเล่าเรียน

2. จุดมุ่งหมายของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา วางไว้อย่างชัดเจนและเป็นที่เข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยที่จุดมุ่งหมายต้องมีความกว้างขวางและความสมดุลสามารถเป็นจริงได้

3. กระบวนการเรียน ซึ่งผู้เรียนมีโอกาสนำหน้าและมีอิสระในการพัฒนาความสามารถและความสนใจตามแนวทางของตนเองได้

4. นักเรียนและครูผู้สอนมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับแผนการเรียนรู้ต่างๆ ในหลักสูตร ความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับเรื่องแผนการเรียนรู้ต่าง ๆ ในหลักสูตร โดยผู้เรียนยอมรับสิ่งที่โรงเรียนหรือสถาบันคาดหวังจากเขาได้

5. กลุ่มจุดมุ่งหมายที่สำคัญๆ มีความสอดคล้องกับโอกาสที่จะเรียนในแต่ละกลุ่ม เพื่อบรรลุถึงจุดมุ่งหมายนั้นๆ

6. มีความเหมาะสมคล่องตัวที่จะนำไปใช้ได้จริง

7. แผนงานมีความเหมาะสมกับศูนย์กลางการศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา โดยมีการวางแผนให้เกิดคุณค่าขึ้นกับผู้เรียนและชุมชน

8. ความต้องการที่เป็นแรงผลักดันจากภายนอกได้รับการพิจารณาผ่านกระบวนการที่กำหนดไว้อย่างสมดุล

9. แผนงานของหลักสูตรมีความกว้างขวางและสอดคล้องสัมพันธ์กับการเรียนการสอน การวัดผล ตลอดทั้งจุดมุ่งหมายและโอกาสทางการเรียนที่ได้กำหนดไว้

10. กลุ่มที่รับผิดชอบในการวางแผนการนั้นเป็นตัวแทนของบุคคลที่เกี่ยวข้องมีส่วนได้เสีย เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง ประชาชนโดยส่วนรวม และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

11. แผนการต่างๆ ได้มีการเปิดโอกาสให้แสดงปฏิกิริยาย้อนกลับจากผู้เรียนหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางที่จะปรับปรุงแผนนั้นๆ

12. แผนการและส่วนประกอบต่างๆ ของหลักสูตรมีโอกาสอธิบายและชี้แจงจนเป็นที่เข้าใจของผู้เรียน ผู้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องได้

13. มีคณะกรรมการหรือหน่วยวัดและประเมินผลที่จะรับผิดชอบในการพิจารณาปัญหาหรือรวบรวมปัญหาจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง

14. แผนงานนั้นๆ มีการใช้วัสดุอุปกรณ์ในศูนย์กลางการศึกษาของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ชุมชนอย่างกว้างขวางทั่วถึงและเป็นประโยชน์

15. แผนงานของหลักสูตรมีช่องว่างสำหรับการยืดหยุ่น เพื่อให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามโอกาสของการเรียน วิธีการเรียนการสอน ตลอดทั้งการรับฟังความคิดเห็นของผู้สอนและผู้เรียนเพื่อการพัฒนาให้ดีที่สุด

จากลักษณะที่ดีของหลักสูตรดังได้นำเสนอไว้ข้างต้นคณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรควรมีลักษณะเป็นหลักสูตรเชิงรุกเพื่อเตรียมผู้เรียนให้สามารถปรับตัว รับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีสติ พัฒนาตนเองให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างเต็มภาคภูมิและนำสังคมในชุมชนของตนไปในทิศทางของการพัฒนาที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างสมานฉันท์ ดังนั้นลักษณะที่ดีของหลักสูตรมีดังนี้

1. มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาของประเทศ เช่น แผนพัฒนาศึกษาและสังคมแห่งชาติแผนการศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น

2. เป็นลักษณะเชิงรุก เพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์รองรับการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะพัฒนาประเทศต่อไป

3. มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยน แก้ไขจุดบกพร่อง เพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

4. มีการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนา ปรับปรุง ความเหมาะสม แก่ผู้เรียน ผู้สอน และผู้ที่มีส่วนได้เสียเกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกฝ่าย

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรมีความสำคัญสำหรับการจัดการศึกษาของประเทศ โดยเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของประเทศมีประสิทธิภาพ หลักสูตรจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็น เครื่องมือกำหนดทิศทางการพัฒนาผู้เรียน โดยที่หลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะที่นำไปใช้ได้จริงและมีความ สอดคล้องกับสภาพของสังคม ตรงความต้องการและความถนัดของผู้เรียน สามารถยืดหยุ่นตามสภาพ ของท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปตามสภาพการดำเนินชีวิต ซึ่งความรู้และประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับจาก หลักสูตรผู้เรียนนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ (เสาวนีย์ เลวลัย. 2536)

นักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะและความคิดเห็นที่เกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตรไว้ โดยสรุปดังนี้

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ กล่าวคือ หลักสูตรที่ดีย่อมมีความ เป็นพลวัตรมีการปรับเปลี่ยนไปตาม ความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อสนองความ ต้องการของสังคมหลักสูตรจึงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องซึ่งมีหลักการพัฒนาหลักสูตรดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีความสามารถเชี่ยวชาญในการพัฒนา หลักสูตรเป็นอย่างดี

2. การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีการดำเนินงาน เป็นระเบียบแบบแผนที่ ต่อเนื่องกัน เริ่มตั้งแต่การวางจุดมุ่งหมายในการพัฒนาหลักสูตรว่าจะเปลี่ยนแปลงส่วนย่อยหรือ พัฒนาทั้งระบบ จะดำเนินการในขั้นตอนใดต่อไป สิ่งเหล่านี้ผู้มีหน้าที่พัฒนาหลักสูตรเช่น ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการจัดหลักสูตร ครูผู้สอน นักวิชาการทางด้านการศึกษา บุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกัน พิจารณากันอย่างรอบคอบ ไปจนถึงการประเมินผลการพัฒนาหลักสูตร

3. การพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือ การประสานงานกันอย่างดีจาก บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทุกระดับ

4. การพัฒนาหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะเป็น เอกสาร เนื้อหาวิชา การทดสอบ หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการเรียนการสอน จะต้องสร้างขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

5. การพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีการฝึกอบรมครูประจำการให้มีความรู้ เข้าใจหลักสูตรใหม่ ความคิดใหม่ แนวทางการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรใหม่

6. การพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ในด้านการพัฒนาจิตใจและทัศนคติของ ผู้เรียนด้วย

สันต์ ธรรมบำรุง (2550) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ 9 ประการ ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานหรือเครื่องชี้แนวทางปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตร จะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล ไว้เป็น แนวทาง

2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาชาติ

3. หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล หรือธรรมนูญในการจัดการศึกษา เพื่อให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม

4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณบุคลากร อาคาร สถานที่วัสดุอุปกรณ์

5. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ที่จะอำนวยความสะดวกควบคุม ดูแลติดตามให้เป็นไปตามนโยบาย

6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

7. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะว่าจะเป็นไปในรูปใด

8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอันเป็นการพัฒนากำลังคน

9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัยมีประสิทธิภาพ ทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง

ธำรง บัวศรี (2550) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้กล่าวคือ หลักสูตร เป็นหัวใจของการศึกษา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนมีความมุ่งหมายในการให้การศึกษาแก่เด็กอย่างไร และสามารถให้ความรู้ เสริมสร้างทักษะ และทัศนคติในด้านในบ้าง สิ่งต่าง ๆ ที่ประมวลไว้ในหลักสูตรเสมือนแนวทางที่ช่วยให้เราทราบได้ทันทีว่า การจัดการศึกษาให้แก่นักเรียนนั้นเน้นหนักไปในทางใด มีผลต่อตัวเด็กและสังคมมากน้อยเพียงใด

มาเรียม นิลพันธุ์ (2550) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ กล่าวคือ หลักสูตร ถือเป็นหัวใจของการศึกษาการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องมีหลักสูตรเป็นข้อกำหนด หรือเป็นแผนในการศึกษาว่าผู้เรียนจะต้องเรียนรู้อะไรซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าหลักสูตรเป็นแม่บทที่สำคัญในการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรต้องมีข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการตัดสินใจกำหนดรูปแบบของหลักสูตร ข้อมูลเหล่านี้ได้มาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย สังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ จากด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรที่กำลังใช้
2. ปรัชญาการศึกษา
3. ทฤษฎีการเรียนรู้
4. เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง
5. สังคมและวัฒนธรรม
6. พัฒนาการทางเทคโนโลยี
7. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน

จากความสำคัญของหลักสูตรดังได้นำเสนอไว้ข้างต้นคณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นเอกสารหลักที่ดำเนินการจัดโอกาสการเรียนรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน โดยเป็นจุดหมายปลายทางที่สังคมคาดหวังไว้เมื่อผู้เรียนจบหลักสูตร ต่อมาเมื่อยุคสมัยสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปหลักสูตรก็ต้องมีการปรับปรุงพัฒนา การพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นงานสำคัญที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกัน เพราะถ้าหลักสูตรดี ถูกต้อง และ เหมาะสมกับสภาพของสังคม การจัดการศึกษาย่อมสามารถสร้างลักษณะสังคมที่ดีได้

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ในยุคปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี มีการแข่งขันกันสูงโดยเฉพาะด้านหลักสูตรที่แต่ละสถาบันการศึกษา มีความพยายามที่จะเปิดหลักสูตรที่มีอัตลักษณ์เฉพาะและโดดเด่น เพื่อเป็นเหตุ จูงใจให้ผู้เข้าเรียนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นศักยภาพและความเข้มแข็งของสถาบันสร้างชื่อเสียงและเกียรติภูมิและส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ เพราะฉะนั้น การพัฒนาหลักสูตรจึงจัดได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหลักสูตร คือ หัวใจสำคัญของการศึกษาทุกระดับ การพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพจะต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนในการจัดทำหลักสูตร ตลอดจนจะต้องสอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2548

ความหมายการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและสนองความต้องการของผู้เรียน นักพัฒนาหลักสูตรได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546) ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การกระบวนการหรือขั้นตอนของการตัดสินใจ เลือกลงทางเลือกทางการเรียนการสอนที่เหมาะสม หรือเป็นที่รวบรวมของทางเลือกที่เหมาะสมต่างๆเข้าด้วยกัน จนเป็นระบบที่สามารถปฏิบัติได้

สุโขทัยธรรมมาธิราช (2551) ได้นิยามความหมายการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตรขึ้นใหม่ หรือการปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตร จะกล่าวถึงตั้งแต่การศึกษาข้อมูลที่เป็นจำเป็นสำหรับการพัฒนาหลักสูตร การดำเนินการร่างหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตร กำหนดเนื้อหาหรือสาระของหลักสูตร กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน กำหนดการวัดและการประเมินผล การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตร

พรินท์ (Murray Print 1993) ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการวางแผน การสร้าง การนำไปใช้ และการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรหลักของการพัฒนาหลักสูตร

นักพัฒนาหลักสูตร ต่างยอมรับในข้อเท็จจริงที่ว่า หลักสูตรเป็นกระบวนการต่อเนื่อง หลักสูตรมีความเป็นพลวัตร โอлива (Oliva. 2001) ได้เสนอหลักการของหลักสูตร (axioms) ไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมี นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องปกติ และจะต้องเตรียมตัวเองให้พร้อมที่จะปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ

2. หลักสูตรเป็นผลผลิตของแต่ละช่วงเวลา หลักสูตรตอบสนองต่อสังคม และหลักสูตรจะถูกเปลี่ยนแปลงไปตามสังคม ความเชื่อของปรัชญา หลักทางจิตวิทยา องค์ความรู้ใหม่ ๆ ภาวะผู้นำทางการศึกษาในแต่ละยุค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ย่อมมีอิทธิพลต่อหลักสูตร ดังนั้น นักพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องตัดสินใจอย่างระมัดระวังว่าควรเปลี่ยนแปลงหลักสูตรไปในทิศทางใด เพื่อสนองความต้องการของสังคม

3. การเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรที่เกิดขึ้นในช่วงแรก จะมีส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นขนานหรือเกิดขึ้นซ้อนกันกับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่เกิดขึ้นในช่วงต่อมา ซึ่งหมายความว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร จะไม่เป็นการเริ่มต้น และจบลงทันทีทันใด แต่ความเปลี่ยนแปลงนั้นต้องใช้เวลานาน และดำเนินต่อไปในขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่เกิดขึ้น การพัฒนาหลักสูตรจึงมีกระบวนการและขั้นตอนส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกัน หรือทับซ้อนกันอยู่

4. การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่ประสบความสำเร็จนั้นจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ นักพัฒนาหลักสูตร ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรอื่นที่เกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร สามารถทำได้โดยการให้ความรู้ การฝึกอบรม การให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตร และการสร้างค่านิยม เจตคติเกี่ยวกับหลักสูตรใหม่

5. การพัฒนาหลักสูตรเป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรโดยทั่วไป ควรจะมีกลุ่มคนทุกฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรซึ่งมีผลกระทบต่อคนจำนวนมาก

6. การพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการของการตัดสินใจ นักพัฒนาหลักสูตรต้องมี การตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกรายวิชา เนื้อหาวิชา ควรเลือกวิธีการ การตัดสินใจในสิ่งที่มี ความคิดเห็นต่างกัน และการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการหลักสูตร

7. การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการต่อเนื่อง นักพัฒนาหลักสูตรต้องทำงานตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

8. การพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิผล จำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างครอบคลุม โดยนำส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรมาพิจารณา และศึกษาถึงความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เหล่านั้น

9. การพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีการดำเนินการไปตามกระบวนการอย่างมีระบบ ซึ่งจะส่งผลดีมากกว่าการลองผิดลองถูก

10.การพัฒนาหลักสูตรจะเริ่มจากหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วในขณะนั้น โดยการตรวจสอบและประเมินดูว่ามีส่วนใดเป็นส่วนดี มีส่วนใดเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องแก้ไข หรือตัดทิ้งไป ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า งานการพัฒนาหลักสูตรไม่ได้เริ่มจากศูนย์หรือเริ่มจากความว่างเปล่า

ธารัง บังศรี (2542) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ไว้โดยมีเนื้อความที่สำคัญ 10 ขั้นตอนดังนี้

- ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
- ขั้นที่ 2 การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- ขั้นที่ 3 การกำหนดรูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตร
- ขั้นที่ 4 การกำหนดจุดประสงค์ของวิชา
- ขั้นที่ 5 การเลือกเนื้อหา
- ขั้นที่ 6 การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้
- ขั้นที่ 7 การกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้
- ขั้นที่ 8 การกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
- ขั้นที่ 9 การประเมินผลการเรียนรู้
- ขั้นที่ 10 การจัดทำวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

ทาบา (Taba. 1962) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ไว้โดยมีเนื้อความที่สำคัญ 7 ขั้นตอนดังนี้

1. การวินิจฉัยความต้องการและความจำเป็นของสังคม
2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย
3. การเลือกเนื้อหาสาระ
4. การจัดเนื้อหาสาระ
5. การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้
6. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
7. การกำหนดวิธีการประเมินผล

เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์และเลวิส (Saylor Alexander and Lewis. 1981) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ไว้โดยมีเนื้อความที่สำคัญ 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาตัวแปรต่างๆ จากภายนอก ได้แก่ ภูมิหลังของผู้เรียน สังคม สภาพสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้ แผนการศึกษาแห่งชาติ ทรัพยากร สิ่งอำนวยความสะดวกในการพัฒนาหลักสูตรและข้อเสนอแนะของผู้ประกอบอาชีพ
2. การกำหนดความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ เพื่อการออกแบบหลักสูตร โดยนักพัฒนาหลักสูตร ใช้ข้อมูลทางสังคมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจในการออกแบบหลักสูตร
3. การนำหลักสูตรไปใช้ โดยครูเป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมของการสอน การวางแผนหลักสูตร รวมถึงการแนะนำแหล่งของสื่อการเรียนรู้โดยให้มีความยืดหยุ่นและมีอิสระแก่ครูและนักเรียน

4. การประเมินผลหลักสูตร ทำโดยครูเป็นผู้พิจารณาขั้นตอนการประเมิน เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน โดยวางแผนหลักสูตรร่วมกันพิจารณาขั้นตอน การประเมินผล หลักสูตรซึ่งข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลจะใช้เป็นพื้นฐานประกอบการตัดสินใจ เพื่อวางแผนในอนาคตต่อไป

จากกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ดังได้นำเสนอไว้ข้างต้นคณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรนั้นจะต้องคำนึงถึง การกำหนดเป้าหมายเบื้องต้นของหลักสูตรให้ชัดเจนเป็นขั้นตอนแรก ขั้นตอนต่อมาจึงเลือกเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน วิธีการประเมิน และกำหนดรูปแบบในการนำหลักสูตรไปใช้ โดยที่จะต้องการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จึงจะทำให้การพัฒนาหลักสูตรมีประสิทธิภาพ

การออกแบบหลักสูตร

การออกแบบหลักสูตร (curriculum design) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร ภาษาอังกฤษบางครั้งใช้คำว่า curriculum organization ซึ่งการออกแบบหลักสูตรนั้นจะต้องมีการจัดโครงสร้างของหลักสูตร 4 ประการที่สำคัญคือ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล (Ornstein and Hunkins. 1993) รายละเอียดของส่วนประกอบหลักสูตรอาจมีเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มคุณภาพหรือคุณค่าของหลักสูตร ดังที่ สกอต อูทรานันท์ (2532) ได้เสนอว่า ส่วนประกอบของหลักสูตรที่ดีควรประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. เนื้อหาและประสบการณ์
4. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
5. ข้อเสนอแนะในการใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการ
6. การประเมินผล
7. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือและส่งเสริมผู้เรียน

ออนสไตน์และฮันคินส์ (Ornstein และ Hunkins. 1993) และ เฮนเสน (Hensen. 2001) กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า การออกแบบหลักสูตรที่ดีต้องมีหลักในการพิจารณา 6 ประการดังนี้

1. การกำหนดขอบข่ายหลักสูตร

ขอบข่ายของหลักสูตร (scope) หมายถึงการกำหนดเนื้อหา สาระการเรียนรู้ หัวข้อ ประเด็นสำคัญต่าง ๆ แนวคิด ค่านิยม หรือคุณธรรมที่สำคัญ สำหรับผู้เรียนในรายวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตรแต่ละระดับชั้น การกำหนดขอบข่ายจึงเป็นมิติของการจัดหลักสูตรให้มีความต่อเนื่องกันในแนวนอนที่เรียกว่า horizontal organization การกำหนดขอบข่ายของหลักสูตร จะต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์สำคัญ ดังนี้

- 1.1 วุฒิภาวะ ประสบการณ์ และความสามารถของผู้เรียน
- 1.2 ความยากง่ายของธรรมชาติในสาขาวิชา หรือเนื้อหาวิชา
- 1.3 ความทันสมัยและความเป็นสากลของเนื้อหาวิชา
- 1.4 ความสมดุลระหว่างความกว้าง ความลึกของเนื้อหาวิชา
- 1.5 คุณค่าของเนื้อหาที่ผู้เรียนจะนำไปใช้

2. การจัดลำดับการเรียนรู้

การจัดลำดับการเรียนรู้ (sequence) หมายถึง การจัดลำดับก่อนหลังของเนื้อหา สารการเรียนรู้ หัวข้อ ประเด็นที่สำคัญต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนได้เรียนรู้ไปตาม วัย วุฒิภาวะ และพัฒนาการทางสติปัญญา การจัดลำดับการเรียนรู้จึงเป็นมิติของการจัดหลักสูตรให้มีความต่อเนื่องในแนวตั้ง ที่เรียกว่า vertical organization การจัดลำดับการเรียนรู้ มีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ ดังนี้

- 1.1 การจัดลำดับการเรียนรู้จากสิ่งที่ย้ำไปสู่สิ่งที่ยากและซับซ้อน
- 1.2 การจัดลำดับการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่อยู่ไกลตัว
- 1.3 การจัดลำดับการเรียนรู้จากสิ่งที่ เป็นรูปธรรมไปสู่สิ่งที่ เป็นนามธรรม
- 1.4 การจัดลำดับการเรียนรู้จากสิ่งที่ เป็นส่วนรวมไปสู่ส่วนย่อย หรือจากส่วนย่อยไปสู่

ส่วนรวม

- 1.5 การจัดลำดับการเรียนรู้ตามความจำเป็นที่ต้องเรียน ก่อน – หลัง
- 1.6 การจัดลำดับการเรียนรู้ตามลำดับเหตุการณ์หรือตามกาลเวลา

3. ความต่อเนื่อง

ความต่อเนื่องของหลักสูตร (continuity) หมายถึง การจัดเนื้อหา ประสบการณ์ การเรียนรู้ ทักษะต่าง ๆ ให้มีความต่อเนื่องตลอดหลักสูตร หลักสูตรที่ติดนอกจากมีการจัดขอบข่ายและลำดับการเรียนรู้ที่ดีแล้ว ยังต้องมีความต่อเนื่องของเนื้อหาที่เหมาะสมอีกด้วย เฮนเสน (Hensen. 2001: 200) ได้เปรียบเทียบ การจัดลำดับการเรียนรู้กับความต่อเนื่องของ 3 หลักสูตรดังนี้

ตารางที่ 2.1 การเปรียบเทียบการจัดลำดับการเรียนรู้กับความต่อเนื่องของหลักสูตร

หลักสูตร 1	หลักสูตร 2	หลักสูตร 3
H	H	H
G	G	G
F		F
E	E	E
D	D	C
C		D
B	B	B
A	A	A

ที่มา : Henson. 2001 .หน้า 200

จากตารางที่ 2.1 พบว่า หลักสูตรทั้ง 3 มีการจัดลำดับการเรียนรู้ และความต่อเนื่องของหลักสูตรที่แตกต่างกัน หลักสูตรที่ 1 เป็นหลักสูตรที่มีการจัดลำดับการเรียนรู้ และความต่อเนื่องที่ดี ส่วนหลักสูตรที่ 2 มีการจัดลำดับการเรียนรู้ดี แต่หลักสูตรขาดความต่อเนื่อง และหลักสูตรที่ 3 มีการจัดลำดับการเรียนรู้ที่ไม่ดี และการจัดเนื้อหาขาดความต่อเนื่อง เฮนเสน สรุปว่า หลักสูตรที่ดี จำเป็นต้องมีการจัดลำดับการเรียนรู้ ในขณะที่บางครั้งอาจขาดความต่อเนื่องของหัวข้อเรื่องในหลักสูตรก็ได้

4. ความสอดคล้องเชื่อมโยง

การจัดหลักสูตรที่ดีควรคำนึงถึง ความสอดคล้องเชื่อมโยง (articulation) ให้มีความต่อเนื่องกันของเนื้อหา ประสบการณ์การเรียนรู้ และทักษะที่อยู่ในระดับขั้นเดียวกัน ทั้งมิติในแนวดิ่งและแนวนอน ความสอดคล้องเชื่อมโยงในแนวนอน เช่น การจัดหลักสูตรสังคมศึกษา ชั้น มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 ให้เนื้อหาภูมิศาสตร์ประเทศไทยมีความสัมพันธ์สอดคล้องเชื่อมโยงกับเนื้อหาประวัติศาสตร์ไทย เป็นต้น ส่วนความเชื่อมโยงในแนวดิ่ง เช่น การจัดเนื้อหาเรื่องสิ่งมีชีวิตในวิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ให้มีความเชื่อมโยงต่อเนื่องไปยังเนื้อหาของวิทยาศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นต้น

5. การบูรณาการ

การบูรณาการ (integration) เป็นการจัดขอบข่ายเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ในหลักสูตรให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในแนวนอน จากหัวข้อหนึ่งไปยังอีกหัวข้อหนึ่งของรายวิชานั้น หรือ จากรายวิชาหนึ่งไปยังอีกรายวิชาหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกัน

6. ความสมดุล

หลักสูตรที่ดีนอกจากจะต้องคำนึงถึงการจัดขอบข่ายเนื้อหา และมีลำดับการเรียนรู้ ที่ดีแล้วยังควรต้องพิจารณาถึงความสมดุลของเนื้อหา (balance) ประสบการณ์การเรียนรู้ และทักษะของรายวิชาต่าง ๆ ความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระกับบุคลิกภาพของผู้เรียน ความสมดุลของหลักสูตร จึงเป็นสิ่งที่นักพัฒนาหลักสูตรต้องให้ความสนใจ โอลิวา (Oliva. 1993: 453 – 455) ได้เสนอแนวทางในการพิจารณาความสมดุลของหลักสูตรไว้ดังนี้

- 6.1 หลักสูตรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและหลักสูตรที่เน้นรายวิชา
- 6.2 ความต้องการของผู้เรียนและความต้องการของสังคม
- 6.3 ความต้องการเกี่ยวกับวิชาสามัญกับวิชาเฉพาะด้าน
- 6.4 ความกว้างและความลึกของเนื้อหาวิชา
- 6.5 เนื้อหาเก่าแบบเดิมกับเนื้อหาที่ใหม่ทันสมัย
- 6.6 รูปแบบการเรียน หรือ learning styles ของนักเรียนแต่ละคน
- 6.7 ความแตกต่างระหว่างวิธีสอนแบบต่าง ๆ และประสบการณ์ทางการศึกษาของครูแต่ละคน
- 6.8 ความสมดุลระหว่างการเรียนกับการเล่น
- 6.9 แรงผลักดันของชุมชนและโรงเรียน

กล่าวโดยสรุปได้ว่าหลักสูตรที่ดีมีคุณภาพนั้น นักพัฒนาหลักสูตรต้องพิจารณาถึง การจัดกรอบ โครงร่างหลักสูตรทั้งแนวดิ่งและแนวนอนให้มีความกลมกลืน เหมาะสมและต่อเนื่อง ซึ่งหมายถึงว่านัก ออกแบบหลักสูตรต้องจัดหลักสูตรในระดับชั้นเดียวกัน และหลักสูตรระดับชั้นปีที่สูงขึ้นให้มีความสัมพันธ์ ต่อเนื่องกันเป็นโครงร่างหลักสูตร ที่เรียกว่า กรอบโครงร่างหลักสูตร (curriculum framework)

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรมีขั้นตอนที่สำคัญหลายขั้นตอน นักพัฒนาหลักสูตรหลายท่านได้ให้ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร (models of curriculum development) ไว้หลาย รูปแบบ ดังนี้

ราล์ฟ ไทเลอร์ (Ralph Tyler. 1949) เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในวงการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดในการวางกรอบโครงร่างหลักสูตรของไทเลอร์ โดยใช้วิธีการที่เรียกว่าเทคนิควิธีการทาง วิทยาศาสตร์ หลักการพัฒนาหลักสูตรของ ไทเลอร์ เริ่มต้นด้วยการหาคำตอบจากคำถามพื้นฐาน 4 ประการ คือ

คำถามที่ 1 จุดมุ่งหมายทางการศึกษาของโรงเรียนคืออะไร

คำถามที่ 2 ประสบการณ์ทางการศึกษาที่ควรจัดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษาคืออะไร

คำถามที่ 3 จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

คำถามที่ 4 จะรู้ได้อย่างไรว่าบรรลุวัตถุประสงค์

คำตอบของคำถาม 4 ข้อนี้ แสดงถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน คือ

1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ (identify general objectives) เป็นการคัดเลือก วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โดยอาศัยแหล่งข้อมูล 3 ทางคือ ข้อมูลทางด้านเนื้อหาวิชา ข้อมูลด้านผู้เรียน และข้อมูลทางสังคม โดยเรียกว่าวัตถุประสงค์ชั่วคราว (tentative general objectives) เมื่อเลือก วัตถุประสงค์ได้แล้ว ต้องนำมาถกเถียงโดยใช้เกณฑ์การพิจารณา 2 ด้าน คือ พิจารณาจากปรัชญา การศึกษาของโรงเรียนปรัชญาทางสังคมและจิตวิทยาการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ที่ผ่าน การถกเถียงแล้ว จะเป็นลักษณะวัตถุประสงค์ที่เจาะจงมากขึ้น ซึ่งไทเลอร์เรียกว่า จุดประสงค์ การเรียนการสอน (instructional objectives)

1.2 การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (selection of educational experiences) โดยคัดเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หลักการเรียนรู้ และพัฒนาการของผู้เรียน

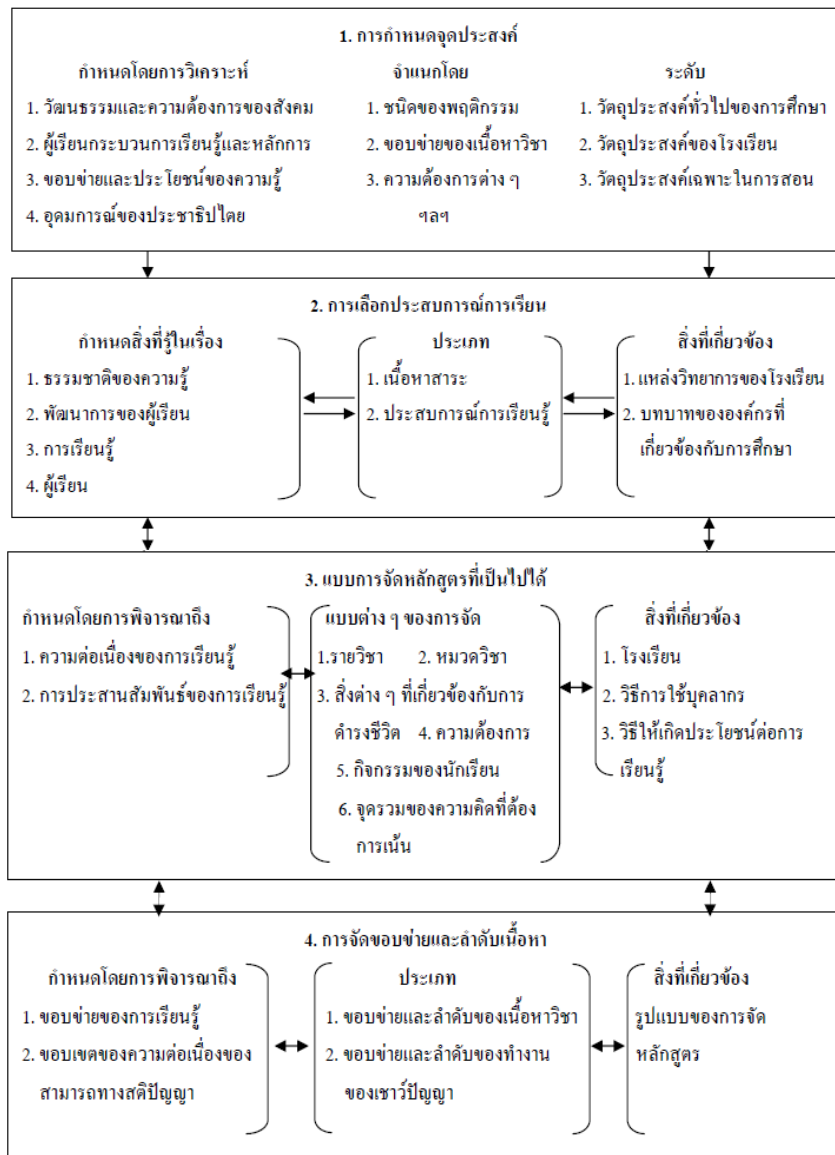
1.3 การจัดเรียงลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ (organization of learning experiences) เป็นการประสบการณ์การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เรียงตามลำดับขั้นตอน ต้องมีเนื้อหาครบทุกด้าน ทั้ง ด้านความคิด หลักการ ค่านิยม และทักษะ ต้องมีความสัมพันธ์ สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน และ ธรรมชาติของเนื้อหาที่มีความแตกต่างกัน

1.4 การประเมินผลประสบการณ์การเรียนรู้ (evaluation of learning experiences) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตร เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่ตรวจสอบว่าประสบการณ์ การเรียนรู้ ที่จัดสำหรับผู้เรียนนั้น บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงใด

ฮิลดา ทาบา (Hilda Taba) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่เรียกว่าวิธีการจากล่างขึ้นสู่บน (grass – roots approach) ซึ่งเป็นการพัฒนาหลักสูตรจากระดับปฏิบัติการ แล้วเสนอขึ้นไปสู่ระดับผู้บริหาร ทาบากล่าวว่า ครูหรือผู้สอนเป็นผู้นำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ จึงควรเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรของทาบามี 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. วินิจฉัยความต้องการ (diagnosis of need) ผู้สร้างหลักสูตร ต้องสำรวจความต้องการจำเป็นของผู้เรียนและสังคม
2. การกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษา (formulation of objectives) เมื่อได้ความต้องการและความจำเป็นของผู้เรียนแล้วนำมากำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกัน
3. การคัดเลือกเนื้อหาสาระ (selection of content) การคัดเลือกเนื้อหาสาระที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ มีความถูกต้องเที่ยงตรง และมีความน่าเชื่อถือ
4. การจัดเรียงลำดับเนื้อหา (organization of content) การจัดเนื้อหาในหลักสูตรให้สอดคล้องกับลำดับการเรียนรู้ ภูมิภาวะ ความสามารถในการเรียนรู้ และความต้องการของผู้เรียน
5. การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (selection of learning experiences) เมื่อคัดเลือกเนื้อหาแล้ว นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องสรรหาวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับเนื้อหาและผู้เรียน
6. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (organization of learning activities) เป็นการจัดเรียงลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ จัดลำดับกิจกรรมการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียน
7. การประเมินผลและวิธีการประเมินผล (evaluation and means of evaluation) นักพัฒนาหลักสูตร และครู จะเป็นผู้เลือกที่จะประเมินหลักสูตรว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ทั้งครูและผู้เรียนควรจะร่วมกันกำหนดวิธีการประเมินผล
8. การตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตร (checking for balance and sequence) เป็นการตรวจสอบว่ากรอบโครงร่างหลักสูตรมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันระหว่างจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล หรือไม่

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร สรุปเป็นภาพ ได้ ดังนี้
 ภาพที่ 2.1 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ

ที่มา : Tab. 1962

เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor Alexander and Lewis) ได้นำเสนอรูปแบบ การพัฒนาหลักสูตรเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดเป้าหมาย จุดประสงค์ และขอบเขตหลักสูตร (goals, objectives and domains) การกำหนดเป้าหมาย และจุดประสงค์ของหลักสูตรต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐาน 4 ด้าน คือ พัฒนาการของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการเรียนรู้ และความชำนาญพิเศษ ตลอดจนการพิจารณาปัจจัยอื่นประกอบ เช่น ความต้องการของชุมชน ผลการวิจัย แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาของนักการศึกษา

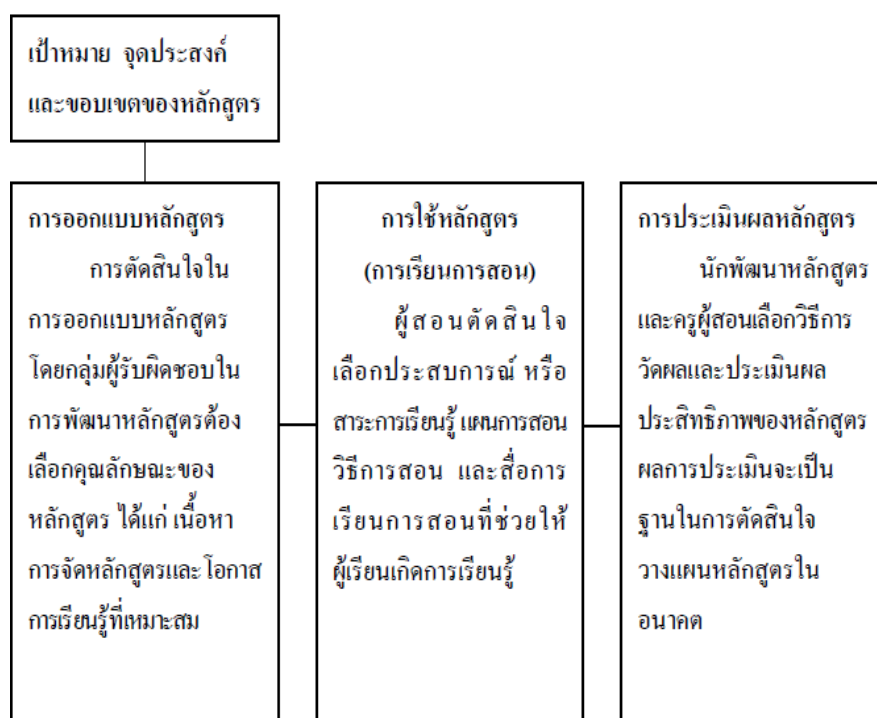
2. การออกแบบหลักสูตร (curriculum design) เมื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาหลักสูตรแล้ว ลำดับต่อมาคือ การคัดเลือกเนื้อหาสาระ จัดเรียงลำดับเนื้อหา และจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องกัน รูปแบบหลักสูตรนั้น ควรจะมีความเหมาะสม สอดคล้องกับเป้าหมาย และจุดประสงค์ของหลักสูตร ความต้องการของผู้เรียน ลักษณะของสังคม ตลอดจนข้อกำหนดต่าง ๆ ของสังคมและปรัชญาทางการศึกษา

3. การใช้หลักสูตร (curriculum implementation) หลังจากตัดสินใจเลือกรูปแบบหลักสูตรแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การนำหลักสูตรไปใช้โดยครูผู้สอนจะต้องวางแผนและจัดทำแผนการสอน ตลอดจนคัดเลือกวิธีการสอนและสื่อการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ตามที่กำหนดไว้

4. การประเมินหลักสูตร (curriculum evaluation) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของรูปแบบนี้ นักพัฒนาหลักสูตรและครูผู้สอนจะต้องตัดสินใจ เลือกเทคนิคการประเมินผลที่สามารถตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตร การประเมินผลสามารถบอกได้ว่าหลักสูตรจะบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลควรเน้นที่การประเมินตัวหลักสูตร คุณภาพการสอน และพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน ผลจากการประเมินจะช่วยให้นักพัฒนาหลักสูตรตัดสินใจว่าจะยังคงใช้หลักสูตรต่อไป ควรปรับปรุงแก้ไข หรือควรจะยกเลิกหลักสูตรดังกล่าว

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร สรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 2.2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซลล์อร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส

ที่มา : Oliva. 2001

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรดังได้นำเสนอไว้ข้างต้นคณะผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การสร้างหลักสูตรใหม่หรือการปรับปรุงหลักสูตรเดิม ควรให้ความสำคัญไปที่การออกแบบหลักสูตรที่สามารถทำให้ได้หลักสูตรมีคุณภาพ ได้แก่ การจัดขอบเขตลำดับความสำคัญของการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความต่อเนื่องเชื่อมโยง การบูรณาการ รวมทั้งมีความสมดุล

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการศึกษา มีดังนี้

วิทยา จันทรศิลา (2550) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดหลักสูตร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักสูตรเปิดใหม่

1.1 การจัดทำเอกสารโครงร่างหลักสูตรใหม่ (ขั้นตอนที่ 1) ควรเป็นการนำเสนอปรัชญา วัตถุประสงค์ และแนวคิดของหลักสูตร โดยมีความยาวไม่เกิน 10 หน้า (เอกสารชี้แจงแยกต่างหากจากหลักสูตร) และให้ครอบคลุมสาระดังต่อไปนี้

1.1.1 ชื่อหลักสูตรและชื่อปริญญา

1.1.2 ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

1.1.3 ความสอดคล้องของหลักสูตรกับยุทธศาสตร์ของประเทศ มหาวิทยาลัย และ

ความก้าวหน้าทางวิชาการ

- 1.1.4 ความต้องการกำลังคนของสังคม และประเทศ
- 1.1.5 ความพร้อมของสาขาวิชาในด้านอาจารย์ ครุภัณฑ์ สถานที่ หรือการสนับสนุนที่ต้องการจากมหาวิทยาลัย เพื่อให้เป็นผู้นำทางวิชาการในด้านนี้
- 1.1.6 มูลค่าเพิ่มที่เกิดกับบัณฑิต สังคม และประเทศ
- 1.1.7 แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร และแผนการเปิดหลักสูตร
- 1.1.8 ความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- 1.1.9 ทิศทางของการวิจัย

1.2 เมื่อโครงสร้างหลักสูตรใหม่ได้รับความเห็นชอบในหลักการจากสภามหาวิทยาลัยแล้ว ให้สาขาวิชาเจ้าของหลักสูตร ดำเนินการจัดทำรายละเอียดของหลักสูตร (ขั้นตอนที่ 2) เพื่อนำเสนอสภามหาวิทยาลัยพิจารณาอนุมัติต่อไป ทั้งนี้ ให้ดำเนินการเสนอสภามหาวิทยาลัยนเรศวร ภายใน 1 ปีครั้ง นับแต่วันที่หลักสูตรขั้นตอนที่ 1 ได้รับความเห็นชอบ

1.3 เมื่อหลักสูตรได้รับอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัยให้ดำเนินการเปิดสอนแล้ว ให้สาขาวิชาเจ้าของหลักสูตรจัดทำรายงานผลการจัดการหลักสูตร เพื่อนำเสนอคณะกรรมการวิชาการมหาวิทยาลัยทราบ ทุก 2 ปี และจัดทำรายงานประสิทธิผลเสนอต่อสภามหาวิทยาลัยทุก 5 ปี

2. หลักสูตรปรับปรุง

2.1 การจัดทำเอกสารหลักสูตรปรับปรุง ควรเป็นการนำเสนอเหตุผลและสาระสำคัญของการปรับปรุงหลักสูตร ผลการประเมินหลักสูตรตามเงื่อนไขของการประกันคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัย และแสดงให้เห็นการแก้ไขจุดอ่อนของหลักสูตรเดิม และเสนอจุดแข็งของหลักสูตรที่ปรับปรุงใหม่ รวมถึงข้อมูลความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิต และประสิทธิผลของหลักสูตรปรับปรุง

2.2 เมื่อสภามหาวิทยาลัยอนุมัติการปรับปรุงหลักสูตรแล้ว ให้สาขาวิชาเจ้าของหลักสูตรจัดทำรายงานผลการจัดการหลักสูตร เพื่อนำเสนอคณะกรรมการวิชาการมหาวิทยาลัยทราบทุก 2 ปี และจัดทำรายงานประสิทธิผลเสนอสภามหาวิทยาลัยทุก 5 ปี ซึ่งต่อไป ในการพิจารณาการเสนอขอเปิดหลักสูตรใหม่หรือหลักสูตรปรับปรุงมาก ของมหาวิทยาลัย คณะกรรมการวิชาการ จะต้องพิจารณาในเรื่องความต้องการของตลาด จุดคุ้มทุน เพื่อเป็นการประกันส่วนหนึ่งว่า เมื่อดำเนินการแล้วจะได้ผลอย่างไร และโดยเฉพาะคณะสังคมศาสตร์ ถ้ามีงานวิจัยเรื่องของการสำรวจความต้องการของชุมชน ให้ส่งหลักฐานประกอบการพิจารณาด้วย

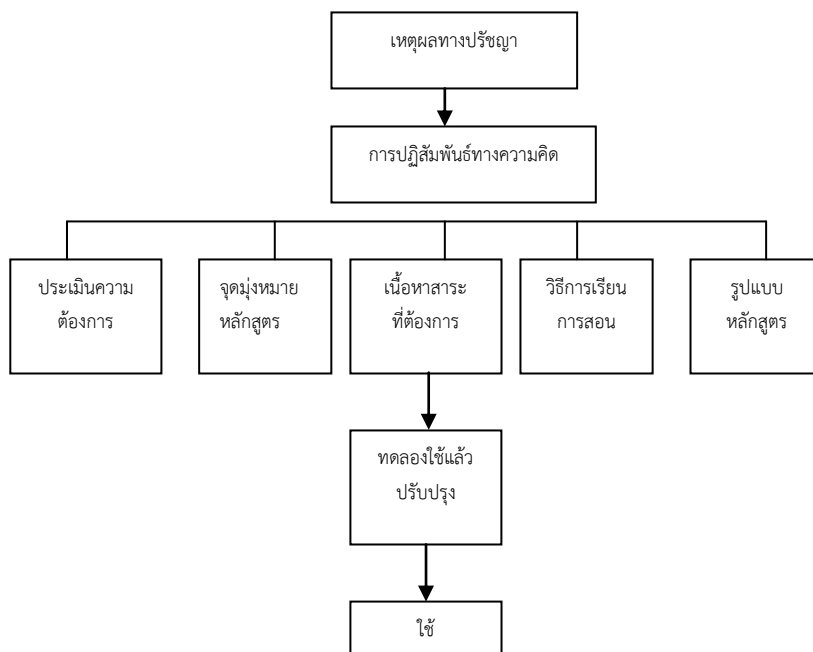
ตารางที่ 2.2 องค์ประกอบศักยภาพและตัวบ่งชี้ของคุณภาพสถาบันอุดมศึกษา

องค์ประกอบศักยภาพ	ตัวบ่งชี้
1. คุณภาพอาจารย์	1. คุณภาพของผลงานทางวิชาการ 2. คุณวุฒิและวุฒิทางการศึกษา 3. ผลการประเมินการสอนจากนักศึกษา
2. หลักสูตรที่เหมาะสม	1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมไทย แก้ปัญหาและมุ่งพัฒนาประเทศ 2. มีการประเมินหลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตรอยู่เสมอ 3. วัดจากคุณภาพของนักศึกษาที่จบออกไปและสภาวะการทำงาน
3. คุณภาพของการวิจัย	1. ตีพิมพ์ในวารสารที่เป็นที่ยอมรับในประเทศและต่างประเทศ 2. เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคม 3. สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงและพัฒนาต่อไปได้
4. ความเป็นสากล	1. มีกิจกรรมทางวิชาการกับต่างประเทศ 2. หน่วยงานและบุคลากรเป็นที่ยอมรับของสังคมและองค์กรต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ 3. หลักสูตรที่เปิดสอนมีความเป็นสากลและทันสมัยเทียบได้กับต่างประเทศ
5. การประกันคุณภาพ/มาตรฐานการศึกษา	1. ดำเนินการตรวจสอบและประเมินจากคณะกรรมการอย่างต่อเนื่อง 2. กำหนดคุณภาพของนักศึกษาและบัณฑิต 3. มีการบริหารและดำเนินงานอย่างเป็นระบบมีมาตรฐานและต่อเนื่อง
6. ความคุ้มค่าของการลงทุน	1. เป็นโครงการที่ตอบสนองและมีประโยชน์ต่อส่วนรวม สังคม ชุมชน และท้องถิ่น 2. เน้นโครงการที่ผ่านการวิเคราะห์ด้วยรายจ่ายและผลตอบแทน 3. เกิดประโยชน์ต่อหน่วยงาน
7. ความเสมอภาคในการศึกษา	1. โอกาสและสิทธิในการศึกษา การได้รับการสนับสนุนเท่าเทียมกันโดยไม่มีการกีดกัน 2. เกณฑ์การรับนักศึกษา คุณสมบัติและการคัดเลือกนักศึกษา

ที่มา: จากผลมติการประชุมกรรมการวิชาการครั้งที่ 6/2550 วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2550

Cooler and Grotelueschen (1971) มีความเห็นว่า การจัดหลักสูตรนั้นเป็นกระบวนการตัดสินใจของบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ซึ่งแต่ละฝ่ายต่างก็ให้ความสำคัญในสาขาที่ตนสนใจและเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นดังโครงสร้างของกระบวนการจัดหลักสูตร ดังแสดงในภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 กระบวนการจัดหลักสูตรโดยอาศัยปฏิสัมพันธ์ทางความคิด

ที่มา. จาก “Accountability in curriculum development,” by D. Cooler & A. Grotelueschen, 1971, *Curriculum Theory Network*, 7, 167.

จากภาพที่ 2.3 แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดหลักสูตรที่ต้องอาศัยการตัดสินใจของบุคคลอย่างน้อย 5 ฝ่าย และแต่ละฝ่ายอาจจะมีผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาหลายคนแล้วรวมกันเป็นกลุ่มนักพัฒนาหลักสูตร ซึ่งแต่ละคนก็นำเอาความเชื่อ ทักษะ ค่านิยม และเหตุผลของตนที่มีอยู่มาเป็นหลักในการตัดสินใจที่จะเลือกเอาอะไร ในแต่ละองค์ประกอบของแต่ละหลักสูตร การตัดสินใจที่จะเลือกเอาอะไรในแต่ละองค์ประกอบนั้น จะเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลทางปรัชญา ความต้องการ จุดมุ่งหมายหลักสูตร เนื้อหาสาระ วิธีสอน และรูปแบบหลักสูตรจากแต่ละบุคคล

หลักการวางแผนการจัดหลักสูตร

วิทยา จันทรศิลา (2550) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการวางแผนการจัดหลักสูตรโดยกระบวนการวางแผนจัดหลักสูตร ประกอบไปด้วยดังนี้

1. บุคคลที่ทำหน้าที่การวางแผนจัดหลักสูตร
 - 1.1 นักการศึกษาในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา นักวิชาการ นักวิจัย
 - 1.2 ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
2. ผู้ตัดสินใจเลือกใช้หลักสูตร ผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจเลือกหลักสูตร คือ นักพัฒนาหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย ครู นักการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา ผู้ปกครอง ผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ ประกอบขึ้นเป็นกรรมการจัดหลักสูตร โดยทำสิ่งต่อไปนี้
 - 2.1 คัดเลือกและจัดระบบเนื้อหาสาระ
 - 2.2 กำหนดระบบการเรียนการสอน
 - 2.3 การตัดสินใจเลือกนั้น กระทำตามระดับและขั้นตอนที่เกี่ยวข้องเป็นช่วง ๆ ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงอิทธิพลของเทคโนโลยีด้วย
3. การวางแผนจัดทำหลักสูตร บุคคลที่มีหน้าที่วางแผนหลักสูตรต้องร่วมกันจัดทำแผนหลักสูตรตามขั้นตอนอย่างละเอียดและสามารถตรวจสอบแต่ละขั้นตอนได้ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่อย่างไร

การบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่

การบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2546)

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยมีอิสระในการปกครองตนเอง (autonomy) มาตั้งแต่ต้น ได้แก่ สถาบันอุดมศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีทั้งสถาบันอุดมศึกษาแห่งรัฐสถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่ไม่มุ่งหวังกำไร สถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่มุ่งหวังกำไร ความคิดริเริ่มใหม่ ๆ จึงมาจากตัวผู้บริหารสถาบันเอง มิใช่มาจากนโยบายของรัฐ การรับรองมาตรฐานการศึกษาก็มาจากความสมัครใจของสถาบันเอง มิได้มีการบังคับ องค์การที่ทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพก็มีหลายระดับ ได้แก่ องค์การระดับภาค องค์การวิชาชีพ องค์การที่ทำหน้าที่เฉพาะด้าน ซึ่งระบบการรับรองมาตรฐานนี้เป็นที่ยอมรับระดับชาติการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกาอาจสรุปได้ดังนี้

1. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้สถาบันอุดมศึกษา สามารถใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน การบริหารการร่วมมือแบบเครือข่ายที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน สถานที่และเวลาไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป

2. กระแสของสังคมฐานความรู้ และการดำเนินการแบบธุรกิจทำให้เกิดสถาบันอุดมศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สถาบันอุดมศึกษาของบริษัท (corporate university) สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นสถาบันเสมือน (virtual university) การร่วมเป็นเครือข่ายในการจัดการเรียนการสอน (network) และการใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. สถาบันอุดมศึกษาที่มีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์มากที่สุด คือ วิทยาลัยชุมชนที่ต้องดำเนินการให้ตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น มีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศมากและในปัจจุบันวิทยาลัยชุมชนก็เป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น

4. สถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการวิจัยก็มีการปรับการบริหารให้สามารถแข่งขันได้ และนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาสร้างมูลค่าเพิ่ม

5. บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาต่อการช่วยเหลือนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเพื่อให้เตรียมพร้อมในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยมีเพิ่มขึ้น

6. ในยุคของการแข่งขัน วิธีการทางการตลาดสำหรับสถาบันอุดมศึกษามีความจำเป็นเพิ่มขึ้น เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายให้มากขึ้น

7. สถาบันอุดมศึกษาในประเทศสหรัฐอเมริกามีความหลากหลาย สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งต่างแสวงหาความร่วมมือระหว่างสถาบัน และกับภาคธุรกิจอุตสาหกรรมในการสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการทั้งด้านการวิจัย และการบริการวิชาการ วิธีการบริหารมีทั้งแบบ Corporate, Enterprise, Learning Organization

8. กลุ่มสถาบันในรัฐแคลิฟอร์เนียจัดเป็นระบบเครือข่ายที่นักศึกษาจากสถาบันระดับต่าง ๆ สามารถโอนหน่วยกิตกันได้ และได้แบ่งระดับความเข้มข้นของวิชาการออกเป็นระดับต่าง ๆ จึงเป็นระบบที่ประสานสัมพันธ์กันได้ดี ทำให้ผู้เรียนสามารถเลือกสถาบันได้ตามความสามารถและสภาพเศรษฐกิจของตนเอง

9. การจ้างบุคลากรเป็นบางเวลา และการใช้บริการบางอย่างจากหน่วยงานภายนอกเป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันทั่วไป

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ สถาบันในสังกัดแห่งรัฐ ได้รับเงินอุดหนุนงบประมาณเป็นรายปีจากรัฐบาล สถาบันในกลุ่มศึกษานี้ ได้แก่ สถาบันในประเทศออสเตรเลีย อังกฤษ มองโกเลีย และมาเลเซีย การเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาแนวใหม่ อาจสรุปได้ดังนี้

1. นโยบายการลดความช่วยเหลือทางการเงินจากรัฐบาลเกิดขึ้นในทุกประเทศทำให้สถาบันอุดมศึกษาต้องปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพมากขึ้นเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสถาบัน

2. สถาบันอุดมศึกษาในประเทศมองโกเลียตั้งแต่ ปีค.ศ.2003 จะไม่ได้รับงบประมาณอุดหนุนโดยตรงรัฐบาลจะอุดหนุนทางอ้อมโดยให้ทุนการศึกษาแก่ผู้เรียนและทุนกู้ยืม ดังนั้นมหาวิทยาลัยจึงต้องเร่งปรับการดำเนินงานของตนเองให้มีคุณภาพสถาบันที่ยังไม่ได้รับการรับรองมาตรฐาน นักศึกษาไม่มีสิทธิขอทุนการศึกษา

3. การบริหารสถาบันอุดมศึกษาเชิงพาณิชย์มีมากขึ้นเนื่องจากความจำเป็นที่ต้องหารายได้เอง

4. ประเทศออสเตรเลียมีการกำหนดทิศทางการอุดมศึกษาเป็นแผนระดับชาติที่ชัดเจนในเรื่องบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการสร้างองค์ความรู้ และความเป็นสากล และใช้แผนกลยุทธ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการ นอกจากนี้ ยังกำหนดตัวบ่งชี้ (KPI) ในการประเมินผลการดำเนินงานอีกด้วย ทำให้สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งต้องจัดทำแผนที่ชัดเจนเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณ

5. ประเทศออสเตรเลียยังจัดให้มีหน่วยงานระดับชาติที่ช่วยสถาบันการศึกษาในการมุ่งสู่ความเป็นสากล สถาบันแต่ละแห่งต้องปรับหลักสูตร และการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล

6. สถาบันอุดมศึกษาบางสถาบันของประเทศออสเตรเลียยังได้ใช้บริการของภาคธุรกิจเข้ามาตรวจสอบและให้คำแนะนำในระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ

7. สถาบันอุดมศึกษาในประเทศอังกฤษพยายามสร้างจุดแข็งของตนเอง และในระดับสถาบันมีการปรับโครงสร้างองค์กรปรับปรุงหลักสูตรให้มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น

8. ประเทศมาเลเซียมีการกำหนดวิสัยทัศน์ 2020 ที่จะป็นผู้นำในภูมิภาค ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจึงต้องสร้างคนให้ตอบสนองความต้องการดังกล่าว มีการเปลี่ยนบทบาทของอธิการบดีเป็น CEO ที่ต้องวางแผนหารายได้ ร่วมมือกับภาคธุรกิจอุตสาหกรรม

5. งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

วันชัย ศิริชนะ (2536) รายงานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการประกันคุณภาพการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย เป็นการศึกษาแนวความคิด พื้นฐาน หลักการ โครงสร้าง วิธีการและหลักเกณฑ์ ในการประกันคุณภาพการศึกษาของประเทศต่าง ๆ โดยใช้วิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับระบบการประกันคุณภาพ การรับรองวิทยฐานะและข้อมูลเกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษานำมาแจกแจงเปรียบเทียบและสรุปข้อมูลออกเป็น หมวดหมู่และสังเคราะห์ขึ้นเป็นรูปแบบการประกันคุณภาพการศึกษา และได้ทำการทดลอง รูปแบบที่พัฒนาขึ้นโดยใช้วิธีการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยพบว่า ระบบการประกันคุณภาพการศึกษาของทุกประเทศที่ศึกษาได้เน้นถึงหลักการในเรื่องความเป็นอิสระ (autonomy) ควบคู่ไปกับความพร้อมที่จะรับผิดชอบหรือการตรวจสอบจากภายนอก (accountability) รูปแบบการประกันคุณภาพการศึกษาที่พัฒนาขึ้นได้ใช้กระบวนการรับรองวิทยฐานะ โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 แบบ คือ ใช้ระบบการตรวจสอบกลไกการควบคุมคุณภาพทางวิชาการภายในที่สถาบันจัดให้มีขึ้น และแบบที่ 2 ใช้ระบบการตรวจสอบผลการดำเนินงานสำหรับสถาบันหรือหลักสูตรที่ขอจัดตั้งหรือขอเปิดดำเนินการใหม่ โดยตั้งทั้งสองระบบมุ่งเน้นการกระตุ้นให้สถาบันอุดมศึกษา มีอิสระในการกำกับดูแลตนเอง โดยการสร้างระบบควบคุมคุณภาพ ติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของตนขึ้นด้วยตนเอง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2546) รายงานวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารภายในสถาบันแต่ละสถาบัน ใน 5 ด้าน ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ด้านการบริหารทั่วไป ในกรณีนี้อาจกล่าวได้ว่าสถาบันที่คัดเลือกทั้งหมดมุ่งเน้นกลยุทธ์การบริหารงานสมัยใหม่ (modern management) มีการนำแนวคิด การจัดการทางบริหารธุรกิจมาใช้ในการบริหารองค์การความสัมพันธ์ระหว่างสภามหาวิทยาลัยกับอธิการบดีมีบทบาทอย่างยิ่งต่อนวัตกรรมทางการบริหารงานภายในสถาบันในด้านการปรับโครงสร้างของสถาบัน พบว่าสถาบันอุดมศึกษาของรัฐบางแห่งได้มีการปฏิรูปตนเองสู่การออกนอกระบบราชการบางสถาบันมีการคัดเลือกหน่วยงานในสถาบันเพื่อนำร่องสู่การออกนอกระบบราชการ ส่วนสถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้นเน้นการบริหารจัดการในเชิงธุรกิจและให้ความสำคัญต่อต้นทุนต่อหน่วยและการจัดโครงสร้างองค์กรและระบบการบริหารงานที่คล่องตัว

2. ด้านการบริหารงานวิชาการ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ให้ความสำคัญต่อผู้เรียนมากขึ้นมีการวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน สาขาวิชาที่เป็นที่ต้องการของตลาด นำแนวคิดทางการตลาดมาใช้ในการจัดกลุ่มผู้เรียนมหาวิทยาลัยของรัฐหลายแห่งมุ่งเน้นการเปิดหลักสูตรใหม่ ๆ ที่เรียกว่า “หลักสูตรพิเศษนอกเวลาราชการ” เพื่อสนองความต้องการของกลุ่มผู้เรียนที่หลากหลาย หลายสถาบันมีการวางกลยุทธ์การตลาดในด้านพื้นที่เรียนค่าหน่วยกิตจนมีข้อสังเกตว่า มหาวิทยาลัยมีนวัตกรรมทางหลักสูตรการเรียนการสอนใหม่ ๆ มาก แต่อาจเพื่อสู่การแสวงหารายได้มากกว่าการสร้างองค์ความรู้ให้มหาวิทยาลัย ผู้เรียนหรือสังคม นอกจากนี้ สถาบันหลายแห่งเริ่มพัฒนาความร่วมมือทางวิชาการสู่ระบบการสร้างเครือข่าย โดยเฉพาะสถาบันในกรุงเทพฯ กับภูมิภาค นอกจากนี้ การให้การศึกษาเน้นความต้องการของชุมชนท้องถิ่นมีการประสานความร่วมมือกับธุรกิจมหาวิทยาลัยบางแห่งได้มีการขยายรูปแบบการเรียนรู้ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อดาวเทียมมุ่งสู่ผู้เรียนที่เป็นคนไทยในต่างประเทศเพื่อให้ผู้สนใจในท้องถิ่นห่างไกลได้เข้าศึกษา

3. ด้านการบริหารงานวิจัย สถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาของรัฐมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาสู่การเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยชั้นนำของประเทศ ภูมิภาคเอเชีย และนานาชาติ มีการจัดตั้งกองทุนวิจัย (research fund) มีการจัดตั้งศูนย์แห่งความเป็นเลิศ (center of excellence) สนับสนุนให้บุคลากรทำโครงการวิจัยร่วมกับองค์กรนานาชาติ การเปิดหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาร่วมกับสถาบันต่างประเทศ มีการมุ่งเน้นการตีพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยเผยแพร่ในวารสารนานาชาติ มีการจัดตั้งหน่วยงานประสานงานวิจัยระดับสถาบัน

4. ด้านการบริหารการเงิน แรงขับเคลื่อนจากการที่มหาวิทยาลัยของรัฐต้องออกนอกระบบทำให้แต่ละสถาบันมุ่งเน้นการปฏิรูปและปรับปรุงระบบการเงิน และรูปแบบการหารายได้ มีการขยายระบบการให้บริการทางการศึกษาที่หลากหลายเพื่อให้ได้มาซึ่งแหล่งรายได้เพิ่มขึ้น มหาวิทยาลัยบางแห่งเริ่มก่อตั้งกองทุนคดียอดเงินต้น (endowment fund) พยายามลดสัดส่วนรายได้จากงบประมาณแผ่นดินและเพิ่มรายได้จากทรัพย์สินทางปัญญาของมหาวิทยาลัย (intellectual services) มีการจัดตั้งหน่วยงานศิษย์เก่าสัมพันธ์ (alumni relations) เพื่อระดมทรัพยากรจากศิษย์เก่า มีการจัดตั้งหน่วยงานที่ปรึกษาทางธุรกิจการค้า (consultant service) สถาบันอุดมศึกษาเอกชน เน้นการบริหารการเงินแบบมุ่งศูนย์กำไร หรือศูนย์ต้นทุน เพื่อแยกให้เห็นถึงผลตอบแทนของแต่ละหน่วยงานได้ชัดเจน และบางแห่งนำระบบการบริหารงานการเงินจากกิจการในเครือในต่างประเทศมาใช้เพื่อให้เหมาะสมกับการประเมินผลการดำเนินงานและการตรวจสอบจากผู้แทนในต่างประเทศ

5. ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยของรัฐส่วนใหญ่ มีการนำเสนอทางเลือกในด้านการบริหารงานบุคลากร คือ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการคัดเลือกสรรหา และการให้เงินเดือนที่แตกต่างจากระบบราชการ คือ จากการเป็นบุคลากรที่เรียกว่า “ข้าราชการ” สู่การเป็น “พนักงานมหาวิทยาลัย” การบรรจุแต่งตั้งที่มีแนวโน้มทำมากขึ้น คือ สัญญาจ้างเต็มเวลา บางเวลา การใช้บุคลากรร่วมในบางตำแหน่ง บุคลากรที่รับเข้าใหม่ได้รับเงินเดือนที่สูงกว่าการเป็น “ข้าราชการ” แต่ต้องได้รับการประเมินผลการทำงานทุก 6 เดือน หรือ 1 ปี ตามเกณฑ์ของแต่ละสถาบัน บางสถาบันมุ่งพัฒนาระบบสัญญาจ้าง ทั้งในระดับอาจารย์และเจ้าหน้าที่ บางแห่งมีการนำระบบการจ้างงานภายนอก (outsourcing) มาใช้กับการให้บริการ เพื่อประสิทธิภาพและการลดจำนวนบุคลากรลง

นชพรรณ จันทอง (2544) รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อกระบวนการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพิมพ์ในประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อกระบวนการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี สาขาวิชาการพิมพ์ในประเทศไทยโดยมีการเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักศึกษา จำแนกตาม เพศ ระดับคะแนนเฉลี่ยระดับการศึกษา สถาบันการศึกษา กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักศึกษาสาขาการพิมพ์ระดับปริญญาตรี จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล (คลองหก) และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี จำนวน 302 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่า t-test และ F-Test

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาการพิมพ์ในประเทศไทย มีความพึงพอใจต่อกระบวนการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับคือ ด้านเนื้อหาวิชา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนด้านปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการประเมินผล ด้านอาจารย์ผู้สอนและด้านบทบาทของเพื่อนนักศึกษา

2. ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกระบวนการเรียนการสอนตามความแตกต่างระหว่าง เพศ ระดับคะแนนเฉลี่ย ระดับการศึกษา และสถาบันการศึกษา ในทุกด้านพบว่า นักศึกษาเพศชายและเพศหญิง มีความพึงพอใจในด้านต่างๆ ไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยต่างกัน มีความพึงพอใจแตกต่างกันเฉพาะด้านกิจกรรมการเรียนการสอน นักศึกษาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความพึงพอใจแตกต่างกันเฉพาะ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านบทบาทของเพื่อนนักศึกษา

อัญชิการ์ โรงสะอาด (2544) รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาเจตคติของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเรื่องการตอบคำถามครูผู้สอนในชั้นเรียนภาษาอังกฤษ งานวิจัยเรื่องนี้ทำขึ้นเพื่อ 1) ศึกษาเจตคติของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระดับปริญญาตรีในเรื่องการตอบคำถามครูผู้สอนในชั้นเรียนภาษาอังกฤษ 2) ศึกษาสาเหตุที่ผู้เรียนไม่ชอบตอบคำถามในชั้นเรียน และ 3) ศึกษาปัจจัยที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนตอบคำถามในชั้นเรียนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อจะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา

ผลการวิจัยพบว่า โดยทั่วไปนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตระหนักดีว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนที่จะเสริมการเรียนรู้ภาษา นิสิตมีเจตคติในเชิงบวกว่าการเรียนด้วยวิธีถามและตอบคำถามจะช่วยกระบวนการเรียนรู้มากกว่าการฟังคำบรรยายเพียงอย่างเดียว ดังที่ Swain (1985) ได้กล่าวไว้ว่าเมื่อผู้เรียนตอบคำถามของผู้สอนหรือของเพื่อนร่วมชั้นเรียนและแสดงความคิดเห็น นักเรียนกำลังเข้าสู่กระบวนการทำความเข้าใจกับข้อมูลป้อนเข้า (comprehensible input) เพื่อสร้างผลผลิตเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจตนเอง (comprehensible output) ออกมา นิสิตมีเจตคติที่ดีต่อครูผู้สอน และให้ความสำคัญกับความช่วยเหลือของครูเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า แม้ผู้เรียนจะไม่คิดว่าครูต้องให้คำแนะนำพิเศษเป็นสิ่งจูงใจในการตอบคำถาม แต่ก็ได้แสดงความคิดเห็นที่สะท้อนความกลัว ความกังวลในเรื่องการสอบ ความเครียดในการเรียน การขาดความมั่นใจหรือความภาคภูมิใจในตนเองออกมา ดังนั้นครูผู้สอนภาษาอังกฤษจึงควรใช้ความสังเกตและความพยายามในการสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้นักเรียน ช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาความมั่นใจในตนเองและทัศนคติที่ดี ครูต้องระวังในการใช้คำถามในห้องเรียนโดยไม่ถือเป็นเรื่องเล็กน้อยว่าจะถามอย่างไรก็ได้ ต้องคำนึงถึงปัญหาทางด้านวิชาการ อารมณ์ สังคม จิตใจของผู้เรียนตลอดจนปัญหาในแง่จริยธรรม และสุดท้ายต้องระลึกว่าครูไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ถามคำถามแต่ฝ่ายเดียว อาจสลับบทบาทกันคือเมื่อนักเรียนมีความพร้อมและความมั่นใจมากขึ้น (Allwright & Bailey, 1991, p.14) อาจให้นักเรียนเป็นผู้ถามคำถามให้ครูผู้สอนหรือเพื่อนร่วมชั้นตอบและอภิปรายร่วมกันก็ได้ และจากผลการวิจัยที่ชี้แนวโน้มให้เห็นว่าความสามารถทางภาษามีผลต่อเจตคติในการชอบหรือไม่ชอบตอบคำถามในชั้นเรียน ครูผู้สอนจึงควรช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะทางภาษามากขึ้น ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน โดยให้ฝึกศึกษาด้วยตนเองในชีวิตประจำวัน เช่น ศึกษาเพิ่มเติมในศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง อ่านข่าว ฟังข่าวภาษาอังกฤษ ชมภาพยนตร์ โทรทัศน์รายการภาษาอังกฤษ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ มามีส่วนช่วย เช่น ศึกษาจากอินเทอร์เน็ต และเล่นเกมเพื่อพัฒนาทักษะทางภาษาในคอมพิวเตอร์ เป็นต้น โดยหวังว่าเมื่อนักเรียนพัฒนาทักษะทางภาษาเพิ่มขึ้น ความมั่นใจและความพร้อมในการใช้ภาษาเพื่อมีปฏิสัมพันธ์ในการเรียนในชั้นเรียนก็จะเพิ่มขึ้นไปด้วย ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ คือภาษาอังกฤษมีความสำคัญมากในการทำงานถึงแม้แรงงานจะมีทักษะอื่นๆ ที่ดีแต่ก็ไม่สามารถได้รับค่าจ้างพอใจอย่างสูง สุดจากผู้ใช้แรงงานแม้แต่เป็นหน่วยงานภายในประเทศไทยเอง

ยศวีย์ อ๋อมโนทัยและคณะ (2547) รายงานวิจัยเรื่องคุณลักษณะของบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ตามความต้องการของตลาดแรงงาน งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ที่ตลาดแรงงานต้องการ 2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างหน่วยงานที่ใช้บัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ในตลาดแรงงานกับคุณลักษณะบัณฑิตที่ต้องการ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือหน่วยงานราชการ จำนวน 121 แห่ง หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ จำนวน 46 แห่ง และหน่วยงานเอกชนจำนวน 233 แห่ง ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ส่วนคือ ข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงาน ปัจจัยในการรับบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ คุณลักษณะบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ที่ตลาดแรงงานต้องการและข้อเสนอแนะวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และตารางไขว้ โดยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ โดยภาพรวมในระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พบว่า (1) ด้านความรู้ความสามารถในทางวิชาการ พบว่า 5 อันดับแรกคือ มีความสามารถในการวิเคราะห์ มีความรู้รอบตัว มีความเข้าใจในระบบเศรษฐกิจระดับมหภาคและจุลภาค สามารถวิเคราะห์และประเมินความเป็นไปได้ของโครงการและมีความรู้ด้านการตลาด (2) ด้านความรู้สาขาอื่น 2 อันดับแรก คือ มีความสามารถในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และมีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ (3) ด้านทักษะในการปฏิบัติงาน 5 อันดับแรก คือ มีความสามารถในการวางแผนและบริหารงาน มีความสามารถในการเรียนรู้งาน สามารถประสานงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสามารถประยุกต์ความรู้ทางวิชาการให้เข้ากับงานที่ทำหรือรับผิดชอบได้ (4) ด้านบุคลิกภาพในการปฏิบัติงาน 5 อันดับแรก คือ เอาใจใส่ในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความรับผิดชอบในงาน มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความขยันขันแข็งต่องาน และเป็นสมาชิกที่ดีในทีมงาน (5) ด้านบุคลิกภาพส่วนบุคคล 5 อันดับแรก คือ ความทันสมัย ทันเหตุการณ์ สนใจใฝ่รู้ มีไหวพริบ แต่งกายเหมาะสมน่าเชื่อถือ และมีความเป็นผู้นำ (6) ด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ 5 อันดับแรก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใส เสียสละ สุภาพอ่อนน้อม รู้จักกาลเทศะ และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ส่วนผลวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณลักษณะของบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน จำแนกตามหน่วยงาน พบว่า ผลการวิเคราะห์ไม่มีความแตกต่างกัน โดยผลการวิเคราะห์ คุณลักษณะของบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน 5 อันดับแรกในแต่ละด้านได้แก่ (1) ด้านความรู้ความสามารถทางวิชาการ (มีความสามารถในการวิเคราะห์ มีความรู้รอบตัว มีความเข้าใจในระบบเศรษฐกิจระดับมหภาคและจุลภาค สามารถวิเคราะห์และประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ) (2) ด้านความรู้สาขาอื่น (มีความสามารถในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และมีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ) (3) ด้านทักษะในการปฏิบัติงาน (มีความสามารถในการวางแผนและบริหารงาน มีความสามารถในการเรียนรู้งาน สามารถประสานงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีความรู้เรื่องหน่วยงานโครงสร้างและนโยบาย) (4) ด้านบุคลิกภาพในการปฏิบัติงาน (มีความรับผิดชอบในงาน เอาใจใส่ในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความกระตือรือร้นในการทำงาน เป็นสมาชิกที่ดีในทีมงาน และมีความขยันขันแข็งต่องาน) (5) ด้านบุคลิกภาพส่วนบุคคล (แต่งกายเหมาะสม มีความน่าเชื่อถือ มีความทันสมัย ทันเหตุการณ์ เป็นคนมีเหตุผล และมีความสนใจใฝ่รู้) (6) ด้านมนุษยสัมพันธ์ (รู้จักกาลเทศะ มีความเสียสละ ยิ้มแย้มแจ่มใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และใจเย็นสุ่ม) โดยผลการวิเคราะห์มีลักษณะสอดคล้องกับใน 5 อันดับแรก

2. ผลการวิเคราะห์สาขาเศรษฐศาสตร์ที่มีความจำเป็นในอนาคต 5 อันดับแรก คือ สาขาเศรษฐศาสตร์การเงิน สาขาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ สาขาเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม สาขาเศรษฐศาสตร์การคลัง และสาขาเศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์ ส่วนการวิเคราะห์คุณลักษณะของบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ในอนาคตโดยภาพรวม พบว่า (1) ด้านความรู้ความสามารถทางวิชาการ พบว่า 5 อันดับแรก คือ มีความสามารถวิเคราะห์และประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ มีความรู้รอบตัว มีความรู้ด้านการวิจัย เข้าใจในระบบเศรษฐกิจระดับมหภาคและจุลภาค (2) ด้านความรู้สาขาอื่น 2 อันดับแรกคือ สามารถใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ มีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ (3) ด้านทักษะในการปฏิบัติงาน 5 อันดับแรก คือ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการประสานงาน มีความสามารถเป็นผู้บริหาร สามารถจัดระบบงานวางแผนงาน สามารถสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจในสิ่งที่ตนทำ และสามารถเรียนรู้งานและประยุกต์ความรู้ทางวิชาการให้เข้ากับงานที่ทำหรือรับผิดชอบได้ (4) ด้านบุคลิกภาพในการปฏิบัติงาน 5 อันดับแรก

คือ เอาใจใส่ในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ขยันขันแข็งต่องาน มีความละเอียดรอบคอบในการทำงาน มีทัศนคติที่ดีต่องาน และมีความกระตือรือร้นในการทำงาน (5) ด้านบุคลิกภาพส่วนบุคคล 5 อันดับแรก คือ มีความน่าเชื่อถือ ทนสม้ย ทนเหตุการณ์ เป็นคนมีเหตุผล มีความเป็นผู้นำ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี (6) ด้านมนุษยสัมพันธ์ 5 ลำดับแรก คือ รู้จักกาลเทศะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ใจเย็นยิ้มแย้มแจ่มใส สุภาพ อ่อนน้อม

ส่วนผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบคุณลักษณะบัณฑิตสาขาเศรษฐศาสตร์ในภาคจำแนกตามหน่วยงาน พบว่า ผลการวิเคราะห์ไม่มีความแตกต่างกัน โดยผลการวิเคราะห์มีลักษณะสอดคล้องกันใน 5 ลำดับแรก ผลการวิเคราะห์สาขาเศรษฐศาสตร์ที่มีความจำเป็นในอนาคต 5 อันดับแรกในแต่ละด้าน ได้แก่ (1) ด้านความรู้ความสามารถทางวิชาการ (มีความสามารถวิเคราะห์และประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ มีความรู้รอบตัว เข้าใจในระบบเศรษฐกิจระดับมหภาคและจุลภาคและมีความรู้ด้านการวิจัย (2) ด้านความรู้สาขาอื่น (ความสามารถในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และมีความรู้ทางภาษาต่างประเทศ) (3) ด้านทักษะในการปฏิบัติงาน (มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถพัฒนาการทำงานของตน มีความสามารถในการวางแผนการบริหารงาน มีความสามารถประสานงานและมีความรู้ในการจัดระบบงาน (วางแผน) มีความสามารถในการเรียนรู้งาน และสามารถประยุกต์ความรู้ทางวิชาการให้เข้ากับงานที่ทำหรือรับผิดชอบ) (4) ด้านบุคลิกภาพในการปฏิบัติงาน (เอาใจใส่ในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีความขยันขันแข็งต่องาน มีความรับผิดชอบในงาน มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความละเอียดรอบคอบในการทำงาน และรักษาเวลาในการทำงาน) (5) ด้านบุคลิกภาพส่วนบุคคล (มีความทนสม้ยทนเหตุการณ์ มีความน่าเชื่อถือ เป็นคนมีเหตุผล มีความเป็นผู้นำและมีไหวพริบ) (6) ด้านมนุษยสัมพันธ์ (รู้จักกาลเทศะ ใจเย็นสุขุม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยิ้มแย้มแจ่มใสและมีความเสียสละ)

ศิริวรรณ สิริพุทธิวรรณ (2547) รายงานวิจัยเรื่องคุณลักษณะของบัณฑิตที่มีผลต่อการจ้างงานของบัณฑิตมหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบระดับความพึงพอใจของนายจ้าง/ผู้ประกอบการ/ผู้ใช้บัณฑิตที่มีต่อบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยทักษิณที่ปฏิบัติงานอยู่ในสถานประกอบการของนายจ้าง ผลการศึกษาพบว่า นายจ้าง/ผู้ประกอบการ/ผู้ใช้บัณฑิตมีความพึงพอใจต่อบัณฑิตของมหาวิทยาลัยทักษิณในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.85) องค์ประกอบหลักที่นายจ้างมีความพึงพอใจมากที่สุด คือด้านคุณธรรม จริยธรรม และมนุษยสัมพันธ์ (ค่าเฉลี่ย = 3.96) อันดับที่สอง คือด้านความรู้ รับผิดชอบต่อจรรยาบรรณวิชาชีพ นายจ้างมีความพึงพอใจระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.95) และอันดับที่ 3 คือด้านความรู้ ความสามารถทางวิชาการ/วิชาชีพ นายจ้างมีความพึงพอใจระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.69) สำหรับองค์ประกอบย่อยที่นายจ้างมีความพึงพอใจต่อบัณฑิตของมหาวิทยาลัยทักษิณมากที่สุด ได้แก่ ความซื่อสัตย์ในการปฏิบัติงาน ความรับผิดชอบต่องานที่ทำและอุทิศเวลา ความขยันหมั่นเพียรและกระตือรือร้นในการทำงาน การปฏิบัติงานตามกฎระเบียบของหน่วยงาน สำหรับองค์ประกอบย่อยที่นายจ้างมีความพึงพอใจต่อบัณฑิตของมหาวิทยาลัยทักษิณน้อยที่สุด ได้แก่ ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ (ทั้งภาษาอังกฤษ และภาษาอื่นๆ) ความสามารถในการวางแผนการทำงาน ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และความสามารถในการทำงานเป็นทีม สรุปภาพรวมที่ได้จากการวิจัยนี้พบว่า นายจ้าง/ผู้ประกอบการ/ผู้ใช้บัณฑิต ได้สะท้อนภาพลักษณ์ คุณลักษณะสำคัญของบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยทักษิณมีความสอดคล้องกับปรัชญา วิสัยทัศน์ ในการผลิตบัณฑิตที่ถึงประสงค์ของมหาวิทยาลัยทักษิณที่กำหนดไว้ว่า บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยทักษิณเป็นผู้รอบรู้ สู้งาน และมี

ประสบการณ์เชิงปฏิบัติ ผลสำเร็จของการหล่อหลอมดังกล่าวเกิดจากการจัดโปรแกรมการศึกษา การจัดรายวิชาศึกษาทั่วไป การพัฒนากิจการนิสิต บุคลากรของมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบกันเป็นสิ่งแวดล้อมทางการศึกษาและวัฒนธรรมอันสมบูรณ์ โดยข้อมูลระดับความพึงพอใจของนายจ้าง แสดงถึงแนวโน้มที่บัณฑิตมหาวิทยาลัยทักษิณจะได้รับโอกาสต้องการขยายสัญญาจ้างสูง โดยมีค่าสหสัมพันธ์ (r) = 0.78 หรือ r^2 = 0.62

วิชิต สุรัตน์เรื่องชัยและคณะ (2548) รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของคณาจารย์มหาวิทยาลัยบูรพาการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอน ปัญหาการจัดการเรียนการสอน และความต้องการในการพัฒนาการเรียนการสอนของคณาจารย์มหาวิทยาลัยบูรพา ตามความคิดเห็นของคณาจารย์และนิสิตโดยจำแนกตามกลุ่มสาขาวิชา ได้แก่ กลุ่มสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ กลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และกลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ วิธิดำเนินการวิจัยใช้การสำรวจข้อมูลและการสนทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจข้อมูล ได้แก่ คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยบูรพา จำนวน 300 คน ได้จากการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) และนิสิตระดับปริญญาตรี ภาคปกติ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีการศึกษา 2546 จำนวน 2,000 คนได้จากการสุ่มแบบสัดส่วน (Quota Sampling) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำ Focus Group ได้แก่ คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยบูรพา 45 คน และนิสิตระดับปริญญาตรี ภาคปกติของมหาวิทยาลัยบูรพา 45 คน ได้จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ด้านสภาพการจัดการเรียนการสอนของคณาจารย์มหาวิทยาลัยบูรพา คณาจารย์มีความคิดเห็นว่าการจัดทำประมวลการสอนครบทุกวิชา ใช้วิธีสอนแบบบรรยายมากที่สุดพฤติกรรมการสอนของคณาจารย์อยู่ในระดับดีมากับผิดชอบการสอนครบถ้วน มีการใช้สื่อการสอนสม่ำเสมอ วัดและประเมินผลโดยเน้นเนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้ มีการปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ ส่วนนิสิตมีความคิดเห็นว่าการสอนที่คณาจารย์ใช้มากที่สุดได้แก่ การสอนแบบบรรยาย พฤติกรรมการสอนของคณาจารย์อยู่ในระดับดีปานกลาง พฤติกรรมการสอนที่คณาจารย์ปฏิบัติมากที่สุดได้แก่ การมอบหมายให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองมีการใช้สื่อการสอนสม่ำเสมอ และมีการวัดประเมินผลการเรียนโดยเน้นการวัดเนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้ด้วยแบบทดสอบมากที่สุด

2. ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของคณาจารย์มหาวิทยาลัยบูรพา คณาจารย์มีความคิดเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนที่พบมากที่สุด ได้แก่ ไม่มีเวลาเตรียมการสอนเนื่องจากภาระงานสอนและงานอื่น ๆ มากเกินไป นิสิตไม่มีความพร้อม ขาดความมุ่งมั่นในการเรียน ขาดความรับผิดชอบ ขาดความอดทน ขาดระเบียบวินัยไม่กล้าแสดงออก ไม่ตรงต่อเวลา พื้นฐานไม่ดี อุปกรณ์การสอนประจำห้องเรียนไม่เพียงพอจำนวนนิสิตในชั้นเรียนมากเกินไป ทำให้การวัดและประเมินผลทำได้ยาก และไม่มีเวลาปรับปรุงการสอนเนื่องจากภาระงานสอนส่วนนิสิตมีความคิดเห็นว่าการดำเนินการสอนที่พบมากที่สุด ได้แก่ อาจารย์ขาดเทคนิคการสอน ขาดกิจกรรมการปฏิบัติ เน้นการบรรยายมากเกินไป อธิบายไม่ชัดเจน การใช้แผ่นโปร่งใสของอาจารย์ตัวหนังสือเล็กมองไม่ค่อยเห็นเปลี่ยนแผ่นโปร่งใสเร็วเกินไป เครื่องฉายไม่มีคุณภาพ ไม่มีการวัดและประเมินผลเป็นระยะวัดและประเมินผลความจำมากกว่าการนำไปใช้และข้อสอบยากเกินไป

3. ความต้องการพัฒนาการเรียนการสอนของคณาจารย์มหาวิทยาลัยบูรพา คณาจารย์ต้องการได้รับการพัฒนาตนเองในด้านการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ในเรื่องต่อไปนี้เป็นรูปแบบและเทคนิคการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้วิธีการอบรมเชิงปฏิบัติการช่วงเวลา 3-5 วัน ณ สถานที่ภายในมหาวิทยาลัยบูรพา ส่วนนิสิตต้องการให้คณาจารย์เตรียมการสอนล่วงหน้าและเข้าสอนให้ตรงเวลา สอนให้สนุกสนาน ไม่น่าเบื่อหน่าย ใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย น่าสนใจ วัดและประเมินผลเป็นระยะ สม่่าเสมอเพื่อพัฒนานิสิต และปรับปรุงเนื้อหาวิชาที่สอนให้ทันสมัยอยู่เสมอ

ศุภรพิชญ์ เชิดชน (2548) รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาตำแหน่งงานของนักสารสนเทศที่ตลาดแรงงานต้องการ การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาตำแหน่งงาน และปริมาณตำแหน่งงานของนักสารสนเทศที่ตลาดแรงงานต้องการทั้งในภาครัฐและเอกชน และเพื่อศึกษาคุณลักษณะทางวิชาชีพ คุณลักษณะส่วนตัว และคุณลักษณะอื่นๆ ของนักสารสนเทศที่ตลาดแรงงานต้องการ ศึกษาเฉพาะตลาดแรงงานด้านสารสนเทศ โดยทำการสำรวจตำแหน่งงานจากการประกาศรับสมัครงานในหนังสือพิมพ์จำนวน 3 รายชื่อ ได้แก่ หนังสือพิมพ์งานวันนี้ (วัฏจักรงาน) หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายสัปดาห์ ตั้งแต่ฉบับเดือนมกราคม 2544 จนถึงฉบับ เดือน ธันวาคม 2547 เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสำรวจความต้องการกำลังคนจากประกาศรับสมัครงาน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ ซึ่งจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับที่มาของประชากร ประเภทของตำแหน่งงานด้านสารสนเทศที่ปรากฏในแหล่งข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ความถี่และร้อยละ

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ตำแหน่งงานของนักสารสนเทศในวิชาชีพ คาบเกี่ยวกับวิชาชีพ และเปิดโอกาสให้บัณฑิตบรรณารักษศาสตร์ และสารสนเทศศาสตร์ จำนวนตำแหน่งงานที่ประกาศรับสมัครทั้งสิ้น 5,500 ตำแหน่ง ตำแหน่งที่ตลาดต้องการมากที่สุดคือ ตำแหน่งงานในหน่วยงานภาคเอกชน (ร้อยละ 99.24) รองลงมา ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ (ร้อยละ 0.69) หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 0.05) เมื่อเรียงลำดับจำนวนตำแหน่งของประเภทงานที่ประกาศรับสมัครจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ คือ ตำแหน่งพนักงานขายมากที่สุด (2,970 ตำแหน่ง) ตำแหน่งเลขานุการ (968 ตำแหน่ง) และตำแหน่งประชาสัมพันธ์ (739 ตำแหน่ง)

2. คุณลักษณะทางวิชาชีพ คุณลักษณะส่วนตัว และคุณลักษณะอื่นๆ ของนักสารสนเทศในวิชาชีพ คาบเกี่ยวกับวิชาชีพ และที่เปิดโอกาสให้บัณฑิตบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ที่ตลาดแรงงานต้องการมากที่สุดคือ การศึกษาระดับปริญญาตรี ไม่จำกัดเพศและไม่จำกัดอายุ มีความรู้ความสามารถด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี มีความสามารถด้านการบริการ มีความสามารถด้านภาษาอังกฤษ รู้จักวิธีการใช้โปรแกรมสำเร็จรูป พิมพ์ดีดไทย 40 คำ/นาที และอังกฤษ 35 คำ/นาที มีประสบการณ์ในการทำงาน ตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสนใจใฝ่รู้ มีความมั่นใจในตนเอง และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

วรพรรณี เฒ่าทองสุขและคณะ(2549) รายงานวิจัยเรื่องประเมินหลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาจุลชีววิทยาอุตสาหกรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ด้านบริบทด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณและคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน อาจารย์จำนวน 10 คน นักศึกษาจำนวน 89 คน ผู้สำเร็จการศึกษาจำนวน 39 คน และผู้ใช้บัณฑิตจำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม จำนวน 5 ชุด สำหรับผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ นักศึกษาผู้สำเร็จการศึกษา และผู้ใช้บัณฑิต ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่และค่าร้อยละ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ด้านบริบท ความคิดเห็นภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า เหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และระดับมากตามลำดับ ความก้าวหน้าและทันสมัยของเนื้อหาสาระของหลักสูตร ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหาสาระของหลักสูตร และรายวิชา มีความสอดคล้องหรือเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด วัตถุประสงค์ของหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง และการจัดแผนการศึกษาในหลักสูตรมีความสอดคล้องหรือเหมาะสมอยู่ในระดับน้อย

ด้านการประเมินปัจจัยเบื้องต้น ความคิดเห็นภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า การประเมินด้านนักศึกษา อาจารย์ และปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก

ด้านการประเมินกระบวนการของหลักสูตร ความคิดเห็นภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า การจัดการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล และการบริหารหลักสูตรอยู่ในระดับมาก

ด้านการประเมินผลผลิตของหลักสูตร ความคิดเห็นภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อความรู้ความสามารถที่ได้รับจากหลักสูตรโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า ความรู้ความสามารถด้านวิชาการ และด้านบุคลิกภาพอยู่ในระดับมาก ความพึงพอใจของผู้สำเร็จการศึกษาต่อความรู้ความสามารถที่ได้รับจากหลักสูตร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา และความพึงพอใจในงานที่ปฏิบัติ รวมทั้งการนำไปใช้ประโยชน์ของรายวิชาที่ได้ศึกษาในหลักสูตรอยู่ในระดับมาก ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตต่อคุณลักษณะของบัณฑิต โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแต่ละประเด็นพบว่า ด้านลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมของบัณฑิต และความสามารถเชิงวิชาการของบัณฑิตอยู่ในระดับมาก

มาลินี จำเนียร และคณะ (2550) รายงานวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของบัณฑิตพยาบาลที่พึงประสงค์ : กรณีศึกษาวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครบุรี กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวง. สถาบันพระบรมราชชนก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะบัณฑิตพยาบาลของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครบุรีตามความต้องการของสังคมและความเป็นจริง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ปกครอง เจ้าของทุน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตบัณฑิตพยาบาล และประชาชนผู้รับบริการ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ คุณลักษณะของพยาบาลตามความคิดเห็น 9 ด้าน คือ ด้านบุคลิกภาพ ด้านการปฏิบัติการพยาบาล ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านวิชาการ ด้านการบริหาร ด้านภาวะผู้นำ ด้านทักษะเกี่ยวกับมนุษย์และมวลชน ด้านการใช้เทคโนโลยี และด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยสร้างคำถามขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและจากการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนพิจารณาแบบสอบถามและสัมภาษณ์จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบ เพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ และทดลองใช้แบบสอบถามได้ค่าความเชื่อมั่น = 0.96 สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในส่วนของข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มมีความคิดเห็นตรงกันว่า คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ ในลำดับแรกคือความสามารถด้านการปฏิบัติการพยาบาล นอกจากนี้ทักษะที่สำคัญที่ประชาชนต้องการในด้านการปฏิบัติการพยาบาล คือการเป็นกันเองกับผู้ใช้บริการ และเคารพถึงสิทธิเสรีภาพของผู้ป่วย ด้านบุคลิกภาพนั้นต้องการให้บัณฑิตพยาบาลมีคุณลักษณะด้านตรงต่อเวลาเป็นลำดับแรก รองลงมาคือมีสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจแข็งแรง สมบูรณ์ สำหรับข้อเสนอแนะ ในฐานะที่ปฏิบัติงานในสถาบันจัดการศึกษาพยาบาลที่ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะทางวิชาชีพมากอยู่แล้ว ก็คงจะต้องเน้นคุณลักษณะด้านทักษะเกี่ยวกับมนุษย์และมวลชน ด้านการใช้เทคโนโลยี และด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตนเองของพยาบาลและพัฒนาวิชาชีพต่อไปในอนาคต

อุษณีย์ วรรณาลัย และคณะ (2551) รายงานวิจัยเรื่องความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตและบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง ในปีการศึกษา พ.ศ. 2547-2549 โดยศึกษาความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิต และบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปาง กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใช้บัณฑิต และบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา ในปี พ.ศ. 2547-2549 จำนวน 240 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นโดยการปรับปรุงจากแบบสอบถามความพึงพอใจต่อสมรรถนะของบัณฑิตที่สร้างขึ้นโดยคณะทำงานของส่วนพัฒนาการศึกษาของสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา อยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้ใช้บัณฑิตมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตที่สำเร็จจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครลำปางที่ปฏิบัติในหน่วยงานของหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตและหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์เทียบเท่ากับปริญญาตรี (ต่อเนื่อง 2 ปี) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระหว่างหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตและหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์เทียบเท่าปริญญาตรี (ต่อเนื่อง 2 ปี) เกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์โดยรวมแตกต่างกันไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

โรจน์รวิ พจน์พัฒนพล (2552) รายงานวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ในทรรศนะของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบคุณลักษณะของบัณฑิตที่ถึงประสงค์ด้านการเรียนรู้ ความมีคุณธรรมจริยธรรม ความมีวินัยในตัวเอง และลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนตามทรรศนะของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครกลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาระดับปริญญาตรีปีที่ 4 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2/2551 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร จำนวน 297 คน ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ในด้านการเรียนรู้ ความมีคุณธรรมจริยธรรม ความมีวินัยในตัวเอง และลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน นักศึกษาคณะเทคโนโลยีสื่อสารมวลชนมีความคิดเห็นทุกด้านอยู่ในระดับสูง คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์และคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมมีความคิดเห็นทุกด้านอยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาารายด้านในภาพรวมพบว่าด้านการเรียนรู้ นักศึกษามีความรู้ด้านปฏิบัติอยู่ในระดับสูง คือ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถเชื่อมโยงวิธีการเรียนรู้เข้ากับสภาพปัญหาและประสบการณ์ในชีวิตจริง และสามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รู้ไปสู่ผู้อื่นได้ ด้านความมีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามัคคีมีน้ำใจอยู่ในระดับสูง คือ มีความจริงใจและเป็นกันเองกับทุก ๆ คน ช่วยเหลือเพื่อน ๆ ไม่ดูค้าย เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และร่วมมือกับเพื่อน ๆ เพื่อให้งานสำเร็จร่วมกัน ด้านความมีวินัยในตัวเอง นักศึกษาปฏิบัติตนตามระเบียบวินัยอยู่ในระดับสูง คือ เคารพสิทธิของผู้อื่นด้วยความเห็นใจ รักษาความสามัคคีในหมู่คณะ เคารพกฎกติกาของสังคม เคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของมหาวิทยาลัยด้านลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน มีความสามารถด้านอดได้รอได้ในระดับสูง คือ ไม่ทำกิจกรรมใดที่ล่วงเกินหรือขัดต่อศีลธรรม มีความอดทนรู้จักอดได้รอได้ รู้จักห้ามใจตนเองหากการรอคอยนั้นจะทำให้เกิดผลดี แล้วก็ทำนายดีจะรอโดยไม่กระวนกระวายใจ และการเลือกซื้อของจะใช้พิจารณาญาณ กลั่นกรองและรู้จักห้ามใจถ้าของสิ่งนั้นเกินความจำเป็น

6. แนวคิดเกี่ยวกับอาเซียน

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาเซียน (Association of South East Asian Nations: ASEAN) (จุฬพล ยงศร .2555) เป็นองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศที่มีความใกล้ชิดและมีความสำคัญกับไทยมากที่สุด ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ของอาเซียนมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยไทยมีบทบาทสำคัญในการผลักดันความร่วมมือของอาเซียนให้มีความคืบหน้ามาตลอด ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ความตกลงด้านการค้าบริการอาเซียน (ASEAN Framework Agreement on Services: AFAS) ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 รวมถึงความร่วมมือทางด้านวัฒนธรรม ความมั่นคง และอื่น ๆ ในปัจจุบันอาเซียนให้ความสำคัญกับการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งประกอบด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ (1) ประชาคมความมั่นคงอาเซียน (2) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และ (3) ประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน ทั้ง 3 เสดังกล่าวข้างต้นนั้น ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป็นเรื่องที่มีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากที่สุด เนื่องจากมีรากฐานมาจากความร่วมมือและความตกลงทางเศรษฐกิจที่ประเทศสมาชิกได้ดำเนินการร่วมกันมาแล้วระยะหนึ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการสานต่อความร่วมมือและความตกลงที่มีอยู่เดิมให้เป็นรูปธรรมและมีแบบแผนมากยิ่งขึ้น

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ได้กำหนดวัตถุประสงค์ตามวิสัยทัศน์อาเซียนที่จะให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความมั่นคง มั่งคั่งและสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่น ๆ ได้ โดย (1) มุ่งให้เกิดการไหลเวียนอย่างเสรีของสินค้า การบริการ การลงทุน เงินทุน การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม (2) มุ่งที่จะจัดตั้งให้อาเซียนเป็นตลาดเดียวและเป็นฐานการผลิต โดยจะริเริ่มกลไกและมาตรการใหม่ ๆ ในการปฏิบัติตามข้อริเริ่มทางเศรษฐกิจที่มีอยู่แล้ว (3) ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียน เพื่อลดช่องว่างของระดับการพัฒนาและช่วยให้ประเทศเหล่านี้เข้าร่วมในกระบวนการรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียน (4) ส่งเสริมความร่วมมือในนโยบายการเงิน และเศรษฐกิจมหภาค ตลาดการเงิน และตลาดเงินทุน การประกันภัยและภาษีอากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม กรอบความร่วมมือด้านกฎหมาย การพัฒนาความร่วมมือด้านการเกษตร พลังงาน การท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยการยกระดับการศึกษาและการพัฒนาฝีมือ

การดำเนินงานเพื่อนำไปสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเริ่มต้นนำร่องจากการรวมกลุ่มใน 12 สาขาสำคัญของอาเซียน เพื่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการได้อย่างเสรีและมีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ประเทศสมาชิกยังได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์ระยะยาวที่จะนำไปสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนภายใน ค.ศ. 2015 โดยจัดทำเป็นแผนงานเชิงบูรณาการด้านเศรษฐกิจที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “พิมพ์เขียวเพื่อจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หรือ AEC Blueprint” ซึ่งระบุใจความว่าในปี ค.ศ. 2015 ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน การเป็นภูมิภาคที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง การเป็นภูมิภาคที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน และ การเป็นภูมิภาคที่บูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลกได้อย่างสมบูรณ์ โดยในการนี้อาเซียนได้กำหนดแผนงานเพื่อดำเนินการไปสู่คุณลักษณะสำคัญในแต่ละด้านไว้อย่างครอบคลุม อาทิ การขจัดมาตรการทางภาษีและที่มิใช่ภาษี การปรับปรุงกฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า การส่งเสริมสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา การพัฒนามาตรฐานและความสอดคล้องของผลิตภัณฑ์ การพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากร และการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี เป็นต้น

แผนงานและมาตรการข้างต้นและอีกหลายมาตรการของอาเซียนที่จะดำเนินการร่วมกันในอนาคตอันใกล้ ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบในทางใดทางหนึ่งต่อประเทศสมาชิกด้วยกันแทบทั้งสิ้น ดังนั้นประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ ส่งผลให้แต่ละประเทศในอาเซียน จึงต้องเร่งเตรียมพร้อมรับการเป็นประชาคมอาเซียนอย่างสมบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2558 กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดกรอบนโยบายในการประชุมเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2553 (กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.ศุนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.2553) ที่ประชุมได้ให้ความเห็นชอบร่างนโยบายเพื่อดำเนินงานตามปฏิญญาชะอำ-หัวหินด้านการศึกษา จำนวน 5 นโยบาย ดังนี้

นโยบายที่ 1 การเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และเจตคติที่ดีเกี่ยวกับอาเซียน เพื่อสร้างความตระหนักและเตรียมความพร้อมของครูคณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน นักศึกษา และประชาชน เพื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ภายในปี 2558

นโยบายที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนให้มีทักษะที่เหมาะสม เพื่อเตรียมความพร้อมในการก้าวประชาคมอาเซียน เช่น ความรู้ภาษาอังกฤษ ภาษาเพื่อนบ้าน เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะและความชำนาญการที่สอดคล้องกับการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม และการเพิ่มโอกาสในการหางานทำของประชาชน รวมทั้งการพิจารณาแผนผลิตกำลังคน

นโยบายที่ 3 การพัฒนามาตรฐานการศึกษาเพื่อส่งเสริมการหมุนเวียนของนักศึกษาและครู อาจารย์ในอาเซียน รวมทั้งเพื่อให้มีการยอมรับในคุณสมบัติทางวิชาการร่วมกันในอาเซียน การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และการแลกเปลี่ยนเยาวชน การพัฒนาระบบการศึกษาทางไกล ซึ่งช่วยสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต การส่งเสริมและปรับปรุงการศึกษาด้านอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมทางอาชีพ ทั้งในขั้นต้นและขั้นต่อเนื่อง ตลอดจนส่งเสริมและเพิ่มพูนความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาของประเทศสมาชิกของอาเซียน

นโยบายที่ 4 การเตรียมความพร้อมเพื่อเปิดเสรีการศึกษาในอาเซียนเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนประกอบด้วย การจัดทำความตกลงยอมรับร่วมด้านการศึกษา การพัฒนาความสามารถ ประสบการณ์ในสาขาวิชาชีพสำคัญต่างๆ เพื่อรองรับการเปิดเสรีการศึกษาควบคู่กับการเปิดเสรีด้านการเคลื่อนย้ายแรงงาน

นโยบายที่ 5 การพัฒนาเยาวชนเพื่อเป็นทรัพยากรสำคัญในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเข้าร่วมเป็นประชาคมอาเซียน ในปีพ.ศ.2558 ตามกฎบัตรด้านการอุดมศึกษาและบูรณาการการเป็นประชาคมอาเซียน เป็นปัจจัยสำคัญในการจัดทำกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 เพื่อให้ระบบอุดมศึกษาเตรียมความพร้อมในการรองรับให้ประเทศไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้ ต้องมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องของภาษาทั้งภาษาอังกฤษที่เป็นภาษาในการทำงานของอาเซียน และภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน สกอ. ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและการเปิดเสรีการค้าบริการด้านอุดมศึกษาเพื่อเป็นแนวทางให้สถาบันอุดมศึกษาใช้วางแผนยุทธศาสตร์และนโยบายทั้งในระยะสั้น และระยะยาวต่อไป เพื่อให้คุณภาพบัณฑิตในอนาคตไปสู่สากล และนำประเทศให้มีความสามารถในการแข่งขันได้ โดยสร้างความร่วมมือกับประเทศสมาชิกในการเคลื่อนย้ายนักศึกษาและบุคลากรไปยังประเทศเพื่อนบ้านในระยะเริ่มต้น และขยายวงให้กว้างขึ้น

ยุทธศาสตร์อุดมศึกษาไทยในการเตรียมความพร้อมสู่การเป็นประชาคมอาเซียน มีสาระสำคัญดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มขีดความสามารถของบัณฑิตให้มีคุณภาพมาตรฐานในระดับสากล
กลยุทธ์

1. พัฒนาสมรรถนะด้านการใช้ภาษาอังกฤษของนักศึกษาไทยในระดับที่ใช้ในการทำงานได้
2. พัฒนาสมรรถนะด้านการประกอบวิชาชีพและการทำงานข้ามวัฒนธรรมของบัณฑิตไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาประชาคมอาเซียน
กลยุทธ์

1. พัฒนาอาจารย์ให้มีสมรรถนะสากล
2. ส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมเกี่ยวกับอาเซียนในสถาบันอุดมศึกษา
3. พัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนให้มีคุณภาพระดับสากล

4. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพระดับสากล
 5. พัฒนาริชาการและการวิจัยสู่ความเป็นเลิศ
 6. พัฒนาระบบอุดมศึกษาแห่งอาเซียนมาตรการที่ควรพิจารณาดำเนินการ
- ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมบทบาทของอุดมศึกษาไทยในประชาคมอาเซียน
- กลยุทธ์

1. ส่งเสริมบทบาทความเป็นผู้นำของสถาบันอุดมศึกษาไทยที่เกี่ยวข้องกับสามเสาหลักในการสร้างประชาคมอาเซียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเสาด้านประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน
2. สร้างความตระหนักในการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนและบทบาทของอุดมศึกษาไทยในการพัฒนาประชาคมอาเซียนในด้านบวกและลบ
3. ส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน
4. พัฒนาศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษาในอาเซียน

จากการเคลื่อนตัวของประเทศต่างๆ เพื่อการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนซึ่งมีเสาหลักอยู่ 3 เสาหลักตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น หากพิจารณาเสาหลักในเรื่องประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) ซึ่งมีการพัฒนาทางการศึกษาและพัฒนาการฝึกอบรม การศึกษาระดับพื้นฐานและสูงกว่า อันถือว่าเป็นการเสริมสร้างศักยภาพให้แก่ประชากรของประชาคมอาเซียน สำหรับประเทศไทยได้ให้ความสำคัญในด้านการให้บริการการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงเพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และการเมือง เป็นแนวคิดหลักของการปฏิรูปการศึกษาและยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศไทย รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญแก่การแก้ไขปัญหาพื้นฐานระยะยาวของประเทศ พร้อมทั้งให้ความสำคัญต่อคุณภาพการศึกษาของประเทศ โดยเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาด้านความสามารถในการแข่งขันของประเทศกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดบทบาทการดำเนินงานด้านต่างประเทศเชิงรุก โดยเน้นการกระชับความสัมพันธ์และการขยายความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน และในภูมิภาคเอเชียภายใต้กรอบความร่วมมือด้านต่างๆ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2549) ดังนั้นในการบริหารและจัดการด้านการศึกษาจึงจำต้องมีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนลักษณะของหลักสูตร เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เช่นว่านี้ ในการศึกษาด้านนิติศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน ย่อมต้องมีการพิจารณาลักษณะของหลักสูตรหรือแนวทางการศึกษาทางด้านนิติศาสตร์จากอดีตและมองต่อไปยังอนาคต เพื่อให้เกิดการบูรณาการด้านการศึกษาของประเทศในการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนต่อไปโดยยึดตามแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-2559) เป็นแผนระยะยาวที่ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรที่มีความทันสมัย

7. งานวิจัยเกี่ยวกับอาเซียน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2549) รายงานวิจัยเรื่องเปรียบเทียบการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียนนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความก้าวหน้าของการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน เพื่อสำรวจแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งทางการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน และเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายให้ประเทศไทยมีแนวทางการสร้างยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการศึกษา และพัฒนาความเข้มแข็งทางการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า ประเทศอาเซียนทุกประเทศ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการที่จะทำให้การศึกษานั้นมีส่วนสำคัญในการทำให้ประเทศมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่ก้าวหน้ามากขึ้น หลายประเทศทั้งที่เป็นสมาชิกดั้งเดิมและสมาชิกใหม่ยังคงให้ความสำคัญกับบทบาทของการศึกษาในการขจัดความยากจนและการก้าวพ้นจากความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันได้มุ่งหวังให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการยกระดับศักยภาพการแข่งขันของประเทศในระดับสากล โดยมีบางประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียนปรารถนาให้ตนมีศักยภาพทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ ภายในอาเซียนด้วยตนเองทั้งนี้ ทุกประเทศอาเซียนมีฐานการปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาของประเทศตั้งแต่ระดับกฎหมายสูงสุดของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีการจัดทำกฎหมายว่าด้วยการศึกษา สอดคล้องรองรับ ซึ่งประเทศส่วนใหญ่มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนการศึกษาแห่งชาติ ถึงแม้ว่าจะมีเพียงไม่กี่ประเทศที่ให้แผนดังกล่าวอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็ตาม โดยแผนดังกล่าวมีความสำคัญในลักษณะของแผนยุทธศาสตร์ชั้นนำในการจัดทำและดำเนินการแผนต่างๆ อย่างต่อเนื่องสอดคล้องกันทั้งประเทศ ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น แผนพัฒนาศึกษาขั้นพื้นฐาน แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา แผนพัฒนาการอุดมศึกษา ตลอดจนแผนปฏิบัติการในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและในระดับสถานศึกษา ในการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งความรู้ นำพาไปสู่ระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ ให้ประชาชนพลเมืองในแต่ละประเทศได้รับโอกาสเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ และมีปัญญาเป็นทุนไว้สร้างงานสร้างรายได้ พาประเทศสู่เป้าหมายที่วางไว้ กระนั้นก็ตาม หลายประเทศอาเซียนยังคงห่างไกลจากขั้นตอนในการก้าวถึงแผนเฉพาะแยกย่อยข้างต้นการเปรียบเทียบยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปการศึกษาระดับต่าง ๆ พบว่า ในการศึกษาระดับปฐมวัยและขั้นพื้นฐาน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในอาเซียน ยกเว้น สิงคโปร์ แล้ว การศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยมีความก้าวหน้าในการดำเนินการปฏิรูปในระดับหนึ่ง สำหรับการส่งเสริมความยืดหยุ่นและความหลากหลายในกระบวนการเรียนรู้ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศสมาชิกอื่นของอาเซียน การปฏิรูปแนวทางการจัดการศึกษาของสิงคโปร์ค่อนข้างก้าวหน้าไกลในด้านการเปิดช่องทางหลายส่วนในการส่งเสริมความยืดหยุ่นและความหลากหลายในกระบวนการเรียนรู้ ถึงแม้ว่ามีส่วนที่เป็นแนวทางร่วมกับประเทศอาเซียนอื่น ๆ รวมทั้งไทยด้วยการปฏิรูปการอุดมศึกษาในอาเซียน มีแนวโน้มที่สอดคล้องกันดังนี้ คือ

1) การกระจายโอกาสทางการศึกษา

2) การเน้นคุณภาพทางการศึกษา ทั้งในแง่ของการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนสู่ระดับสากล การพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัย และการขยายการศึกษาเฉพาะทางให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดในระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ที่มีความหลากหลาย ความยืดหยุ่นในการปรับตัวของทรัพยากรมนุษย์ และ

3) การเปิดเสรีทางการศึกษา ตลอดจนการเพิ่มมูลค่าทางการศึกษาในการนำรายได้เข้าประเทศและการสงวนเงินตราในการเรียนต่อต่างประเทศ การพัฒนาครูเพื่อให้ออกมาสนองกับการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่ทุกประเทศอาเซียนอยู่ระหว่างการดำเนินการและปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นด้วยสาระความครอบคลุมที่แตกต่างกันไป โดยส่วนที่เด่นชัด ได้แก่ ไทยมาเลเซีย สปป. ลาว กัมพูชา

พัชรราวลัย วงศ์บุญสิน และคณะ (2548) รายงานการวิจัย เรื่อง การวิจัยเปรียบเทียบการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ เป็นการรายงานผลการวิจัยเกี่ยวกับความก้าวหน้าของการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน 10 ประเทศ ประกอบด้วย บรูไนดารุสซาลาม กัมพูชา อินโดนีเซีย มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์สิงคโปร์ ส.ป.ป. ลาว ไทย และเวียดนาม ซึ่งดำเนินมาในช่วง 27 มิถุนายน – 26 สิงหาคม 2548 นำเสนอต่อศูนย์พัฒนาการศึกษาระหว่างประเทศ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ผลการวิจัยพบว่า ประเทศอาเซียนทุกประเทศให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาโดยเฉพาะเพื่อให้ประเทศมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่ก้าวหน้ามากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของการศึกษาในการขจัดความยากจนและการก้าวพ้นจากความด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจและมุ่งหวังให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการยกระดับศักยภาพการแข่งขันของประเทศในระดับสากล โดยมีแนวโน้มที่สำคัญ 2 ประการ คือ การขยายการศึกษาให้ทั่วถึงและการยกระดับคุณภาพของการศึกษา ทั้งนี้ รายงานการวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นและจุดรวมที่สำคัญของการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียนและแนวทางความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งทางการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน

8. แนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรนิติศาสตร์ในต่างประเทศ

กรณีศึกษาหลักสูตรนิติศาสตร์ในระดับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ

ในส่วนนี้คณะผู้วิจัยได้นำตัวอย่างข้อมูลของหลักสูตรนิติศาสตร์ของต่างประเทศมาเพื่อศึกษาเปรียบเทียบเพื่อที่จะหาจุดเด่นจุดด้อยของแต่ละระบบเพื่อเรียนรู้จากตัวอย่างเพื่อที่จะพัฒนาหลักสูตรนิติศาสตร์ในไทยเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยในการศึกษานี้จะใช้ตัวอย่างจากประเทศสิงคโปร์และสหรัฐอเมริกาเป็นตัวอย่าง เนื่องจากสิงคโปร์นั้นเป็นส่วนหนึ่งในสมาชิกประชาคมอาเซียนและมีความใกล้ชิดกับประเทศไทยและถือได้ว่าเป็นผู้นำทางการจัดการศึกษาในภูมิภาค ส่วนสหรัฐอเมริกาในฐานะที่ถือได้ว่าเป็นผู้นำทางการศึกษากฎหมายในระดับโลกและเป็นประเทศที่มีการศึกษากฎหมายนั้นมีความพัฒนาอย่างมากและมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ โดยในการศึกษานี้จะสำรวจภาพรวมของโรงเรียนกฎหมายโดยเน้นไปที่การจัดหลักสูตรโดยรวม การจัดรายวิชา วิชาบังคับที่เปิดสอน รูปแบบการเรียนการสอนเบื้องต้น กิจกรรมนักศึกษาที่ได้รับการสนับสนุน ระบบสนับสนุนและทรัพยากรการศึกษา และปัจจัยอื่นๆ ที่น่าสนใจของโรงเรียนกฎหมายในประเทศตัวอย่าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระบบการศึกษากฎหมายในประเทศสิงคโปร์¹

ระบบกฎหมายของสิงคโปร์เป็นระบบกฎหมายจารีตประเพณีแบบอังกฤษ ในประเทศสิงคโปร์ปัจจุบันมีแค่สองมหาวิทยาลัยที่ได้รับการรับรองให้ทำการสอนกฎหมายในระดับอุดมศึกษาและนักศึกษาจะได้รับปริญญาทางกฎหมายได้แก่ มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ National University of Singapore และมหาวิทยาลัยการจัดการแห่งสิงคโปร์ Singapore Management University และเนื่องจากคณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยการจัดการแห่งสิงคโปร์นั้นเพิ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2007 ซึ่งถือว่ายังใหม่อยู่มาก ในการวิจัยนี้จึงจะใช้ตัวอย่างและข้อมูลจาก คณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ซึ่งเป็นโรงเรียนกฎหมายหลักของประเทศสิงคโปร์เป็นหลักในการศึกษาปริญญาทางกฎหมายในสิงคโปร์นั้นไม่เป็นเพียงแค่ปริญญาในระดับอุดมศึกษาปกติ แต่ยังเป็นปริญญาทางวิชาชีพอีกด้วยกล่าวคือเป็นปริญญาที่ใบอนุญาตให้สามารถทำงานในสายกฎหมายต่อไปได้ในตัว นอกจากนี้นักศึกษาที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากสิงคโปร์ยังได้รับการยอมรับและสามารถไปดำเนินการเพื่อประกอบอาชีพทางกฎหมายในประเทศมาเลเซีย และ หลายๆ เขตอำนาจเครือจักรภพอังกฤษ (Commonwealth) และบางรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกาได้อีกด้วย การเรียนการสอนกฎหมายในสิงคโปร์จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลัก และนักศึกษากฎหมายจบใหม่หากไปทำงานในบริษัทที่ปรึกษากฎหมายเอกชน (law firm) จะได้เงินเดือนเริ่มต้นราว 130,000 บาทต่อเดือน

¹ ข้อมูลทั้งหมดมาจากเว็บไซต์ของคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ www.law.nus.edu และประสบการณ์ตรงของผู้เขียนในการศึกษาในประเทศสิงคโปร์

หลักสูตรที่เปิดสอน

นักศึกษาระดับปริญญาตรี (LL.B.) ในหลักสูตรปกติจะใช้เวลาเรียน 4 ปี โดยจะเรียนวิชาบังคับเกือบทั้งหมด อาทิเช่นกฎหมายเอกเทศสัญญา ละเมิด กฎหมายอาญา หนี้ส่วนบริษัท การเขียนและการทำวิจัย ใน 2 ปีแรกของหลักสูตร รวม 80 หน่วยกิต และจะมีวิชาบังคับในปี 3 เหลือเพียงหนึ่งรายวิชาคือ พยานหลังจากการเรียนสองปีแรกผ่านไปแล้วนักศึกษาสามารถเลือกเรียนวิชาเลือกได้ไม่เกิน 18 วิชา หรือ 72 หน่วยกิตในสองปีสุดท้ายของการเรียนรวม 160 หน่วยกิตวิชาเลือกที่นักศึกษาเลือกเรียนได้นั้น โดยแบ่งเป็นหมวดได้แก่ หมวดกฎหมายเอเชียและกฎหมายเปรียบเทียบ หมวดกฎหมายการค้าพาณิชย์ หมวดกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและเทคโนโลยี หมวดกฎหมายและสังคม หมวดกฎหมายพาณิชย์นาวี หมวดกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองและคดีบุคคล หมวดการวิจัยทางกฎหมายและและทักษะทางปฏิบัติการวิชาชีพ (Asian legal studies and comparative law, commercial law, intellectual property and technology, maritime law, public and private international law, legal skills, and law & society) นอกจากนั้นนักเรียนยังสามารถเลือกลงเรียนวิชานอกสาขากฎหมายเป็นวิชาเลือกได้ เช่น การเงินและการบัญชี ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นโยบายการต่างประเทศ หรือ ภาษาต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นเกาหลี ญี่ปุ่น ฝรั่งเศสหรือเยอรมัน

วิธีการสอนและการสอบประเมินผล

การสอนในประเทศสิงคโปร์นั้นจะเน้นการบรรยายโดยอาจารย์ผู้สอนเช่นเดียวกับประเทศไทย และจะมีการจัดเรียนในรูปแบบ Tutorial อาจารย์จะมาพบนักเรียนกลุ่มย่อยเพื่ออธิบายวิธีคิดตีความ และทำโจทย์ปัญหากฎหมายที่ได้ให้ผู้เรียนได้ลองทำมาก่อนร่วมกัน การทำ Tutorial นี้จะมีเฉพาะในวิชาบังคับเท่านั้น และในปี 3-4 ของการเรียนจะมีการเรียนในรูปแบบสัมมนาซึ่งเป็นการศึกษาเชิงลึกในหัวข้อที่กำหนดในกลุ่มผู้เรียนขนาดเล็กเพิ่มขึ้นมาด้วยนักศึกษากฎหมายในสิงคโปร์จะได้รับการประเมินผลจากการประเมินหลายรูปแบบทั้งการสอบในชั้นเรียน งานวิจัยค้นคว้า การบ้าน การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน การสอบนั้นมีทั้งแบบที่ให้นักศึกษานำหนังสือเข้าไปเปิดได้ และแบบห้ามนำหนังสือเข้าไปทั้งนักศึกษาที่มีผลการเรียนดี 10% แรกของรุ่นในแต่ละปีการศึกษาจะติดทำเนียบรายชื่อของคณบดี (Dean's List) และเมื่อรวมผลการศึกษารอบ 4 ปี นักศึกษาที่มีผลการเรียนดี 10% แรกจะติดทำเนียบรายชื่อสุดท้ายของคณบดี (Final Dean's List) ซึ่งถือเป็นเกียรติและรางวัลทางการศึกษาที่มีความหมายอย่างยิ่งกับนักศึกษา

นอกจากนั้นนักศึกษาจะได้เกียรตินิยมหลังจากการประเมินผลการเรียนครบ 4 ปี โดยนักศึกษาที่มีผลการเรียนดีที่สุด 5% แรกของรุ่นจะได้รับเกียรตินิยมอันดับ 1 และนักศึกษาที่ผลการเรียนดีที่สุด 55% แรกและไม่ได้รับเกียรตินิยมอันดับ 1 จะได้รับเกียรตินิยมอันดับ 2

การตัดเกรดให้คะแนนของสิงคโปร์ส่วนมากจะใช้ระบบอิงกลุ่ม โดยเกรดเฉลี่ยของนักศึกษานิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ปกติจะอยู่ระหว่าง B ถึง B- แปลว่าครึ่งหนึ่งจะได้เกรด B หรือสูงกว่า และอีกครึ่งหนึ่งจะได้ B- หรือต่ำกว่า

การรับเข้าศึกษา

การรับนักศึกษาเข้าศึกษากฎหมายในประเทศสิงคโปร์นั้นมีการแข่งขันสูงมาก ผลการศึกษาของนักเรียนกว่า 90% ของทั้งหมดที่ได้เข้าศึกษาในคณะนิติศาสตร์มีเกรดเฉลี่ย AAA/A ในระดับเทียบเท่ามัธยมปลายซึ่งถือว่าสูงมาก นอกจากผลการศึกษาแล้วนักเรียนยังต้องผ่านการทำข้อสอบคัดเลือกและสัมภาษณ์ทดสอบความเหมาะสมการศึกษากฎหมายอีกด้วย

กิจกรรมนักศึกษา

นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ในสิงคโปร์มีชื่อเสียงอย่างมากในการแข่งขันการว่าความในศาลจำลอง โดยได้รับรางวัลชนะเลิศในรายการแข่งขันสำคัญๆของโลก เช่น Philip C. Jessup Cup, the Vis International Commercial Arbitration Moot, the Oxford International Intellectual Property Mooting Competition, the International Maritime Law Arbitration Moot Competition, the Asia Cup International Law Moot Competition โดยนักศึกษาจากสิงคโปร์ได้รับชัยชนะจากรายการ Philip C. Jessup Cup ซึ่งเป็นรายการที่มีชื่อเสียงที่สุดในโลกถึง 4 ครั้ง ซึ่งเป็นสถิติที่มากที่สุดของโลก โดยนักศึกษาที่ต้องการเข้าแข่งขันต้องผ่านการเรียนวิชาการกระบวนการและวิธีพิจารณาความระหว่างประเทศก่อนซึ่งจะสอนให้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 3

การสอบเนติบัณฑิต

คุณสมบัติการได้รับวุฒิเนติบัณฑิตในสิงคโปร์คือมีปริญญาตรีทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยที่ได้รับการรับรอง ซึ่งอาจเป็นทั้ง ปริญญาตรี หรือ ปริญญาตรีพร้อมเกียรตินิยมหรือ Juris Doctor และได้รับการศึกษาอย่างน้อยสามปีในสถาบันอุดมศึกษาที่ได้รับการรับรองทั้งในและนอกประเทศ หลังจากนั้นผู้สมัครต้องเข้าระบบคัดเลือกและ ซึ่งข้อระบบจะมีสองส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นข้อสอบข้อเขียนมีไว้สำหรับผู้ที่ได้รับปริญญาจากต่างประเทศ และส่วนที่สองจะเป็นการฝึกปฏิบัติ 5 เดือนสำหรับผู้สมัครทุกคน ก่อนที่จะได้รับการรับรองให้เป็นเนติบัณฑิตของสิงคโปร์

ระบบสนับสนุนการศึกษา

มหาวิทยาลัยในสิงคโปร์เน้นในการให้นักศึกษากฎหมายมีฐานข้อมูลทางกฎหมายในอินเทอร์เน็ตระดับโลกใช้ เช่น LawNet Westlaw, Lexis HeinOnline และฐานข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยอื่นๆอีกมากมาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นโรงเรียนกฎหมายที่มีฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ให้นักเรียนใช้มากที่สุดที่หนึ่งในโลก และมีห้องสมุดกฎหมายที่ได้ชื่อว่าดีที่สุดที่สุดในภูมิภาคที่ CJ Koh Law Library ที่มีหนังสือและวารสารกว่า 120,000 เล่ม โดยห้องสมุดนี้จะมีทั้งหนังสือ ตำรา วารสารกฎหมายชั้นนำจากทั่วโลก คำพิพากษา และวิทยานิพนธ์ที่มีความสำคัญอีกด้วย

นโยบายความเป็นสากล

คณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์มีนโยบายที่ชัดเจนที่จะเป็น “โรงเรียนกฎหมายของโลกในเอเชีย” Asia Global Law School” โดยมุ่งเน้นจะเป็นศูนย์การศึกษากฎหมายหลักของภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกที่ดึงดูดนักศึกษาจากทั่วเอเชียและทั่วโลกเข้ามาศึกษา โดยจะเห็นได้จากจำนวนวิชาเลือกกว่า 60 วิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายของประเทศในเอเชียและกฎหมายระหว่างประเทศ ห้องสมุดที่เน้นหนังสือกฎหมายเอเชียและระหว่างประเทศ ซึ่งเปิดโอกาสให้นักศึกษาสิงคโปร์และนักศึกษาต่างชาติทั้งในระดับปริญญาตรีโทและเอกสามารถศึกษาค้นคว้าและวิจัยในหัวข้อที่มีความเป็นสากลและนำไปใช้ได้ทั่วโลก และปัจจุบันมีคณาจารย์หลากหลายเชื้อชาติและพื้นหลังทางกฎหมายจากมากกว่า 12 ประเทศประจำอยู่ นอกจากนี้ ยังมีโปรแกรมการแลกเปลี่ยนนักศึกษากับมหาวิทยาลัยต่างชาติดีกว่า 30 แห่งจากทั่วโลก โดยจะมีนักศึกษากฎหมายแลกเปลี่ยนจากต่างชาติดีกว่า 120 คนมาศึกษาอยู่ในโรงเรียนกฎหมายแห่งนี้ต่อปี ส่วนมากจะเป็นการแลกเปลี่ยนนักศึกษาในระดับชั้นปีที่ 3 นอกจากนี้ นักศึกษาต่างชาติดีกว่า 100 คนต่อปีจะมาเข้าศึกษาในหลักสูตรปริญญาโทที่สิงคโปร์อีกด้วย

งานวิจัยและศูนย์การศึกษา

คณะนิติศาสตร์เป็นศูนย์กลางในจัดทำวารสาร Singapore Journal of Legal Studies, Asian Journal of International Law, Asian Journal of Comparative Law และมีศูนย์การศึกษาและวิจัยกฎหมายดังนี้ Asian Law Institute, Asia-Pacific Centre for Environmental Law, Centre for Commercial Law Studies และ Asian Society for International Law ซึ่งจะเห็นได้ว่าจะมุ่งเน้นไปที่กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายในภูมิภาคเอเชียเป็นพิเศษตามนโยบายผลักดันความเป็นสากลของการเรียนนิติศาสตร์ในสิงคโปร์

การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน

คณะนิติศาสตร์มีการใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นอย่างมากในการเรียนการสอน ประกาศต่าง ๆ จะทำผ่านระบบกระดานดำในอินเทอร์เน็ต ซึ่งนักศึกษาจะสามารถแจกจ่ายเอกสารไปยังนักศึกษา และนักศึกษาสามารถส่งงานได้ในระบบอินเทอร์เน็ตอีกด้วยซึ่ง วิชาส่วนมากก็จะบังคับให้การส่งงานเกิดขึ้นผ่านระบบอินเทอร์เน็ตนี้เอง นักศึกษาแต่ละคนจะมีอีเมลส่วนตัว ชื่อนักศึกษา@nus.edu.sg เพื่อเป็นช่องทางในการติดต่อซึ่งจะมีการใช้งานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมออย่างมาก นอกจากนั้น นักศึกษาจะถูกบังคับให้ทำการประเมินการเรียนการสอนผ่านระบบอินเทอร์เน็ตหลังจบการเรียนการสอน

การจัดอันดับ

คณะนิติศาสตร์ของ National University of Singapore ได้รับการจัดอันดับให้เป็นโรงเรียนกฎหมายที่ดีที่สุดอันดับ 22 ของโลกจากจากจัดอันดับของ QS World University Ranking 2013 หลังจากที่เคยอยู่อันดับ 10 ในปี 2012 อันดับที่ลดลงมานี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากการนำตัวชี้วัดใหม่เรื่องจำนวนและการยอมรับในผลงานวิจัยที่พิมพ์แล้วของอาจารย์ประจำคณะมาใช้ในการประเมิน

ค่าเทอม

ค่าใช้จ่ายในการศึกษากฎหมาย ณ มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์จะอยู่ที่ประมาณ 8,500-11,000 เหรียญสิงคโปร์ต่อปี หรือเฉลี่ยประมาณ 210,000 - 250,000 บาทต่อปีสำหรับนักศึกษาสิงคโปร์ (อัตรานี้นั้นได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐบาลสิงคโปร์แล้ว) และ ประมาณ 625,000 บาทต่อปีสำหรับนักศึกษาต่างชาติในหลักสูตรปริญญาโท (LL.M.) แต่หากเป็นหลักสูตรปริญญา ร่วมกับมหาวิทยาลัยนิวยอร์กค่าการศึกษาจะเทียบเท่ากับการศึกษากฎหมายในสหรัฐอเมริกาคือราว 1,500,000 บาทต่อปีเลยทีเดียว

บทวิเคราะห์เปรียบเทียบ

การศึกษากฎหมายในสิงคโปร์นั้นเป็นที่นิยมและมีการแข่งขันมากกว่าในประเทศไทย เนื่องจากมีมหาวิทยาลัยเปิดสอนเพียงสองแห่งและการเรียนกฎหมายสามารถไปสู่อนาคตทางการงานโดยเฉลี่ยที่มีค่าตอบแทนที่ดีมากไม่ว่าจะเป็นงานในภาคเอกชนที่สามารถมีรายได้สูงเนื่องจากจากการที่สิงคโปร์เป็นประเทศที่เป็นศูนย์กลางธุรกรรมทางการเงินและบริการของเอเชียซึ่งทำให้มีความต้องการนักกฎหมายในภาคธุรกิจอยู่อย่างต่อเนื่อง หรือหน้าที่การในภาครัฐในฐานะอัยการผู้พิพากษา หรือนักกฎหมายประจำหน่วยงานของรัฐที่ได้รับความนิยมนับถือเช่นเดียวกับประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตหนึ่งก่อนที่จะทำการเปรียบเทียบนั้นก็คือการศึกษากฎหมายในสิงคโปร์นั้นถือได้ว่าได้รับการสนับสนุนงบประมาณอย่างมากจากทางรัฐบาล ทำให้ทรัพยากรของโรงเรียนกฎหมายนั้นมีเทียบเท่าโรงเรียนชั้นนำในระดับโลก

ในส่วนแรกหลักสูตรที่เปิดสอนของมหาวิทยาลัยในสิงคโปร์นั้นจะเห็นได้ว่าการเน้นความเป็นสากลอยู่มากกว่ามหาวิทยาลัยของประเทศไทย โดยมีทั้งการจัดแลกเปลี่ยนนักศึกษา กับโรงเรียนกฎหมายต่างชาติและการเปิดหลักสูตรปริญญา ร่วมกับมหาวิทยาลัยต่างชาติในระดับปริญญาโท หลากๆแห่งและมีการดึงดูดนักศึกษาต่างชาติให้เข้ามาศึกษาต่อ ณ สิงคโปร์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความได้เปรียบจากการที่สิงคโปร์ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักในการศึกษาในระดับอุดมศึกษา อยู่แล้วและการมีนโยบายเป็นศูนย์กลางการศึกษาอย่างชัดเจน ซึ่งหากเมื่อมีการเปิด AEC แล้ว โรงเรียนกฎหมายที่มีศักยภาพในประเทศไทยก็อาจจะพิจารณาเปิดหลักสูตรนานาชาติที่มีการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษเพื่อดึงดูดนักศึกษาในภูมิภาคมากขึ้น

ในเรื่องของการจัดวิชาเรียนนั้นจะเห็นได้ว่าในส่วนวิชาหลัก รายวิชานั้นจะไม่ได้แตกต่างจากหลักสูตรนิติศาสตร์ในไทยมากนักไม่ว่าจะเป็นการเรียกหลักกฎหมายเบื้องต้น กฎหมายแพ่ง อาญา นิติกรรมสัญญา หุ่นส่วนบริษัท ทรัพย์ พยาน และละเมิด เป็นต้น ซึ่งเป็นวิชาพื้นฐานในการเรียนกฎหมายของหลาย ๆ ประเทศเช่นเดียวกันกับไทย แต่อย่างไรก็ดีจะเห็นได้ว่าหลักสูตรของสิงคโปร์นั้นจะมีวิชาบังคับที่ว่าด้วยการเขียน การวิเคราะห์และการทำวิจัยทางกฎหมาย และวิชาการว่าความเบื้องต้น เป็นวิชาบังคับอีกด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการจัดให้มีการฝึกฝนทักษะจำเป็นของนักกฎหมายอย่างเป็นรูปธรรมให้กับนักศึกษาตั้งแต่ชั้นปีต้น ๆ ซึ่งอาจจะเห็นได้ว่าแตกต่างจากหลายๆหลักสูตรในประเทศไทยที่วิชาในลักษณะนี้มักจะไม่ได้รับการจัดให้เป็นวิชาบังคับ หรือไม่จัดให้เป็นวิชาแยกต่างหากโดยเฉพาะ ซึ่งผลของการทำสัมมนากลุ่มก็มีความเห็นตรงกันว่าพัฒนาการเขียนของนักศึกษากฎหมายไทยนั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่ควรได้รับการมุ่งเน้นในการเรียนการสอนให้มากขึ้น

ในส่วนของวิชาเลือกนั้นจะเห็นได้ว่าวิชาของโรงเรียนกฎหมายสิงคโปร์นั้นมีความหลากหลายมากและเน้นไปยังวิชาที่มีความเป็นสากลสูงตามนโยบายความเป็นสากลของประเทศสิงคโปร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศในมุมที่เกี่ยวข้องกับประเทศในเอเชียและกฎหมายของประเทศในทวีปเอเชียรวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ ASEAN ด้วย เป็นที่สังเกตว่าการที่สามารถทำเช่นนี้ได้ก็เป็นผลมาจากความสามารถในการจ้างอาจารย์ผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ดีหากโรงเรียนกฎหมายในประเทศไทยต้องการสร้างนักศึกษาที่มีความรู้ความสามารถเป็นสากลมากขึ้น การเปิดรายวิชาในรูปแบบดังกล่าวนั้นก็อาจต้องได้รับการพิจารณามากขึ้นต่อไป โดยอาจเน้นไปยังกฎหมายระหว่างประเทศหรือวิชาที่ว่าด้วยการรวมกลุ่มและสนธิสัญญาของ ASEAN โดยตรง โดยปัจจุบันบางโรงเรียนกฎหมายเช่นคณะนิติศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็มีวิชาเฉพาะด้านกฎหมาย ASEAN แล้ว นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมสัมมนายังมีความเห็นตรงกันของการเพิ่มการเรียนการสอนเป็นภาษาอังกฤษในหลักสูตรนิติศาสตร์ให้มากขึ้นอีกด้วย สำหรับกิจกรรมนักศึกษาในทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสายอาชีพโดยตรงนั้นสิงคโปร์จะเน้นเป็นพิเศษไปที่การทำ Moot Court หรือ การว่าความในศาลจำลองและประสบความสำเร็จอย่างมากในระดับโลก ซึ่งนับว่าเป็นการฝึกการทำงานจริงของนักศึกษาผู้เข้าร่วมได้อย่างดี โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการคิดวิเคราะห์ ค้นหาหาข้อมูล เขียน และลงมือว่าความ และเป็นการสร้างชื่อเสียงให้กับมหาวิทยาลัยทั้งในระดับชาติและนานาชาติไปได้ในตัว ซึ่งนับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับหลักสูตรนิติศาสตร์ของไทยที่มีการสนับสนุนการทำศาลจำลองในระดับแข่งขันอย่างจริงจัง และในหลายๆมหาวิทยาลัยก็ได้มีการทำศาลจำลองในรูปแบบของการแสดงมากกว่าการแข่งขันจริง ดังนั้นการสนับสนุนให้มีการจัดแข่งขันว่าความศาลจำลองภายในประเทศไทยเพื่อหาตัวแทนไปแข่งในระดับนานาชาติต่อไปนั้นน่าจะได้รับการพิจารณาจากผู้จัดทำหลักสูตรเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในสิงคโปร์

สำหรับระบบสนับสนุนและทรัพยากรทางการศึกษานั้นก็ได้รับการปรับปรุงอยู่อย่างสม่ำเสมอเนื่องจากงบประมาณสนับสนุนที่มาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศหรือห้องสมุดหรือฐานข้อมูลออนไลน์ในระดับโลกซึ่งเป็นผลให้การค้นคว้าวิจัยของนักศึกษานั้นเป็นไปได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ ซึ่งในกรณีนี้แม้ว่าทรัพยากรด้านงบประมาณสนับสนุนของโรงเรียนกฎหมายไทยอาจไม่สามารถเทียบได้กับสิงคโปร์ แต่ในเบื้องต้นโรงเรียนกฎหมายในประเทศไทยอาจเริ่มต้นจากการพัฒนาหนังสือกฎหมายในห้องสมุดให้มีย่างเพียงพอและสนับสนุนการค้นคว้าด้วยตนเองให้มากขึ้นเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในระดับสากล

ในภาพรวมนั้นถือได้ว่าหลักสูตรนิติศาสตร์ของสิงคโปร์นั้นมีคุณภาพสูงระดับต้น ๆ ของเอเชียและมีความเป็นสากลที่อาจเรียกได้ว่าสูงที่สุดในเอเชียเลยทีเดียว ซึ่งก็เป็นไปตามนโยบายหลักของประเทศสิงคโปร์ในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาของเอเชีย ทำให้โรงเรียนกฎหมายของสิงคโปร์มีการพัฒนาการเรียนการสอน ระบบสนับสนุนการศึกษา กิจกรรมนักศึกษา และทรัพยากรทางการศึกษาได้ใกล้เคียงหรือเทียบเท่าโรงเรียนกฎหมายชั้นนำในโลกตะวันตก ความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของโรงเรียนกฎหมายนั้นจึงสูงมากอย่างที่ไม่ต้องสงสัย นอกจากนั้นการมีนโยบายมุ่งเน้นไปยังความเป็นสากลอย่างชัดเจนของสถาบันการศึกษาโดยรวมของประเทศทำให้โรงเรียนกฎหมายในสิงคโปร์มีการดำเนินการต่างๆอย่างชัดเจนเพื่อการสร้างชื่อเสียงในระดับนานาชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดการการเรียนการสอน และการบริหารให้เป็นไปตามตัวชี้วัดเพื่อการจัดอันดับมหาวิทยาลัยของโลกโดยองค์กรต่างๆ และการดึงดูดนักศึกษาต่างชาติอย่างต่อเนื่อง จึงถือได้ว่าสิงคโปร์จะเป็นตัวอย่างและผู้นำด้านการจัดการศึกษาสาขากฎหมายไม่เฉพาะใน ASEAN แต่รวมถึงในภูมิภาคเอเชียที่ควรติดตามและศึกษาต่อไป

ระบบการศึกษากฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา

ภาพรวม

เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกานั้นปกครองด้วยระบบสหพันธรัฐ กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาจึงมีหลายระดับทั้งกฎหมายลายลักษณ์อักษรและกฎหมายจารีตประเพณี ทั้งนี้ นักกฎหมายถือเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมมากในประเทศสหรัฐอเมริกาเนื่องจากถือเป็นอาชีพที่รายได้เฉลี่ยสูงที่สุดอาชีพหนึ่งและสามารถนำไปสู่หน้าที่การงานชั้นนำทั้งภาครัฐและเอกชนอีกด้วย สังเกตได้จากผู้นำทางการเมืองและผู้นำทางธุรกิจจำนวนมากนั้นมาจากพื้นฐานการเรียนกฎหมาย การศึกษากฎหมายในประเทศสหรัฐอเมริกาจะกระทำผ่านโรงเรียนกฎหมาย (law school) ซึ่งเป็นโรงเรียนทางวิชาชีพเช่นเดียวกับโรงเรียนแพทย์ ปัจจุบันมีโรงเรียนกฎหมายที่ได้รับการรับรองจากสมาคมเนติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกา (American Bar Association) กว่า 200 แห่ง² ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าข้อกำหนดของสมาคมเนติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกา³ นี้มีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดหลักสูตรและคุณสมบัติต่าง ๆ ของโรงเรียนกฎหมาย เช่น หลักสูตรวิชา คุณสมบัติของผู้สอน จำนวนผู้สอนต่อผู้เรียน ปริมาณและคุณภาพหนังสือให้ห้องสมุด เป็นต้น และเนื่องจากการที่ผู้เข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมายนั้นจะมีปริญญตรีและเคยทำงานมาก่อนแล้ว การเรียนการสอนและวิชาเรียนในโรงเรียนกฎหมายของอเมริกาจึงมีความก้าวหน้าอย่างมาก อย่างไรก็ตามการเรียนกฎหมายในสหรัฐอเมริกานั้นถือได้ว่ามีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงที่สุดแห่งหนึ่งของโลกทีเดียว

หลักสูตรที่เปิดสอน

หลักสูตรปริญญาที่เป็นหลักของโรงเรียนกฎหมายในสหรัฐอเมริการจะเป็นหลักสูตร Juris Doctor หรือเรียกย่อว่า J.D. แปลว่า ด็อกเตอร์ทางด้านกฎหมาย ซึ่งผู้ที่สมัครเข้าเรียนได้จะต้องมีปริญญตรีสาขาใดสาขาหนึ่งอยู่แล้วทำให้ปริญญากฎหมายนี้มักจะเป็นปริญญาใบสุดท้ายของผู้เรียนทั่วไป ระยะเวลาการเรียนตามหลักสูตรนี้จะเป็นระยะเวลา 3 ปีตาม โดยวิชาพื้นฐานที่โรงเรียนกฎหมายบังคับให้นักศึกษาชั้นปีที่ 1 นั้นจะมีวิชาบังคับโดยตรงจากสมาคมเนติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกาอยู่คือ วิชาที่เกี่ยวกับการเขียน วิชาเกี่ยวกับการวิเคราะห์การให้เหตุผลและการวิจัยทางกฎหมาย วิชาจริยศาสตร์และหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย⁴ โดยวิชาบังคับอื่น ๆ นั้นก็จะขึ้นอยู่กับแต่ละโรงเรียน แต่วิชาอื่นๆในทางปฏิบัติที่โรงเรียนกฎหมายมักจะบังคับให้เรียนหลังจากการเรียนปีหนึ่งเสร็จสิ้นแล้วนักศึกษาปีสองจะเหลือวิชาบังคับอีกไม่มากนักเช่น วิชาพยาน และ ความรับผิดชอบทางวิชาชีพกฎหมาย และวิชาการเขียนและทำวิจัยขั้นสูงอีกครั้ง หลังจากนั้นนักศึกษาสามารถเลือกลงวิชาเลือกเสรีได้ตามความต้องการ อาทิเช่น วิชาในหมวด กฎหมายปกครอง กฎหมายธุรกิจ กฎหมายระหว่างประเทศ ทรัพย์สินทางปัญญา หรือ ภาษา ซึ่งในมหาวิทยาลัยชั้นนำเช่น Harvard Law School วิชาเลือก

² http://www.americanbar.org/groups/legal_education/resources/aba_approved_law_schools.html

³ American Bar Association, 2013-2014 ABA Standards and Rules of Procedure for Approval of Law Schools: http://www.americanbar.org/groups/legal_education/resources/standards.html

⁴ Standard 302 of 2013-2014 ABA Standards and Rules of Procedure for Approval of Law Schools

ที่เปิดสอนนั้นอาจมีจำนวนมากถึง 200-300 วิชาต่อปีทีเดียว สำหรับวิชาเฉพาะทางเหล่านี้ในบางโรงเรียนจะมีนโยบายให้มีผู้เข้าเรียนจำนวนจำกัดเพื่อประสิทธิภาพในการสอนเช่นไม่เกิน 25 คน หรือในบางมหาวิทยาลัยก็จะมีเปิดวิชาเรียนในแนวสร้างสรรค์ เช่นเป็นวิชาที่ศึกษาหนังสือที่มีแง่มุมทางกฎหมายที่น่าสนใจเพียงเล่มเดียวในการเรียนหนึ่งรายวิชา โดยนักศึกษาต้องไปอ่านและวิเคราะห์แนวคิดกับอาจารย์และเพื่อนร่วมห้องในชั้นเรียนตลอดภาคการศึกษา นอกจากนั้นในหลาย ๆ ที่การเรียนในชั้นปีที่สามจะเน้นไปยังการเรียนเชิงปฏิบัติที่เรียกว่า Clinical ซึ่งเน้นการลงทำคดีจริงๆ หรือการฝึกหัดเจรจาต่อรองจริง การว่าความ การเขียนทางกฎหมายระดับสูง หรือการเรียนวิชาเฉพาะด้านขั้นสูงเพื่อการทำงานในสายงานเฉพาะ โดยปกติการเรียน 1 หน่วยกิตไม่ว่าจะเป็นวิชาหลักหรือวิชาเลือกก็ตาม จะต้องใช้เวลาการเรียนการสอนประมาณ 700 นาที⁵ ต่อภาคการศึกษาตามหลักเกณฑ์ของสมาคมนิติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกาหลักสูตร J.D. ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นหลักสูตรที่คนอเมริกันส่วนใหญ่เรียนกันเพื่อให้มีคุณสมบัติประกอบอาชีพเป็นทนายความได้ แต่ก็มีทางเลือกสำหรับนักเรียนกฎหมายต่างชาติ ที่จะสามารถเรียนกฎหมายในประเทศอเมริกาได้ คือ สมัครเรียนในระดับปริญญาโท ตามมหาวิทยาลัยที่มีโรงเรียนกฎหมายเปิดสอนอยู่ ชื่อหลักสูตรอาจเรียกแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่จะเป็น Master of Law (LL.M.) บางที่ก็จะมีหลักสูตรชื่ออื่น เช่น Master of Science of Law (J.S.M.) และในหลาย ๆ ที่นั้นมีปริญญาโทในกฎหมายเฉพาะด้านเช่น ภาษี Taxation LL.M., กฎหมายระหว่างประเทศ International Law LL.M. กฎหมายธุรกิจระหว่างประเทศ International Business Law LL.M. เป็นต้น ส่วนใหญ่ระยะเวลาการศึกษากฎหมายในระดับปริญญาโท เป็นระยะเวลาเพียงแค่ 1 ปี ในหลายมหาวิทยาลัยนักศึกษา LL.M. จะได้ทำการเรียนร่วมกับนักศึกษา JD และในบางแห่งจะมีการจัดการเรียนแยกสำหรับนักศึกษา LL.M ต่างชาติโดยเฉพาะ สำหรับหลักสูตร LL.M. ในหลาย ๆ โรงเรียนกฎหมาย โดยปริญญาโท LL.M. ในประเทศสหรัฐอเมริกานี้ก็เป็นที่ยอมรับของนักศึกษากฎหมายไทยในการไปศึกษาต่อเช่นกัน

นอกจากนั้นผู้เรียนกฎหมายอาจเลือกเรียนในระดับสูงขึ้นไปในระดับปริญญาเอกก็ได้ เพื่อให้ได้วุฒิ Juris Science Doctor (J.S.D.) โดยจะใช้เวลาเรียนและทำงานวิจัยอีก 3-5 ปี แต่การเรียน J.S.D. นี้ไม่ได้เปิดสอนแพร่หลายทุกมหาวิทยาลัย จะมีอยู่ตามมหาวิทยาลัยใหญ่ๆ ที่มีโรงเรียนกฎหมายที่มีการมุ่งเน้นการทำวิจัยกฎหมายเสียมากกว่า ผู้ที่จบได้วุฒิ J.S.D. ออกมา ส่วนใหญ่จะเลือกประกอบอาชีพเป็นนักวิชาการ หรือเป็นอาจารย์มากกว่าจะไปสอบ Bar เพื่อเป็นทนายหรืองานนักกฎหมายในสาขาอื่น ๆ

⁵ Standard 304 of 2013-2014 ABA Standards and Rules of Procedure for Approval of Law Schools

วิธีการสอนและการสอบวัดผล

วิธีการสอนโรงเรียนกฎหมายในอเมริกานั้นมีความโดดเด่นเนื่องจากจะใช้วิธีการเรียนแบบ Pedagogical methods อย่างเต็มรูปแบบ โดยเน้นการพูดคุยถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในห้องเรียนอย่างมาก อาจารย์จะมอบหมายเอกสารซึ่งส่วนมากจะเป็นคดีที่ศาลเคยตัดสินให้อ่านก่อนจะเข้าเรียนแต่ละครั้ง และนักศึกษาจะถูกบังคับให้แสดงความคิดเห็นและเปลี่ยนกันโดยอาจารย์จะเป็นคนควบคุมเนื้อหาของการพูดคุยในห้องเรียน โดยการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในระหว่างการถกเถียงนั่นเอง ซึ่งเป็นตามหลักการสอนแบบ Socratic Method ที่อาจารย์จะเรียกผู้เรียนตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นต่อคดีหรือข้อเท็จจริงที่ได้อ่านมาก่อนอย่างต่อเนื่อง เพื่อหาข้อบกพร่องของการให้เหตุผลของหลักการของนักศึกษาเองหรือการตัดสินของศาล ทั้งสองวิธีการสอนเป็นผลให้ผู้เรียนต้องมีการศึกษาล่วงหน้ามาก่อนเป็นอย่างดีมิฉะนั้นการมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้ เป็นที่สังเกตได้ว่าทั้งสองวิธีนี้จะต่างจากการสอนที่เน้นการบรรยายของอาจารย์ในห้องเรียนเช่นกับที่ปรากฏมากในเอเชีย นอกจากนี้ในการเรียนในระดับปีสองและสามจะมีการเรียนที่เน้นการปฏิบัติเป็นหลักที่เรียกว่า clinical ให้เลือกเรียน หรือการเรียนในรูปแบบสัมมนา (seminar) ที่เน้นห้องเรียนขนาดเล็กและจำกัดผู้เรียนอย่างมากเช่นไม่เกิน 15 คน โดยเน้นไปยังการศึกษาหัวข้อทางกฎหมายที่เฉพาะเจาะจงที่เลือกมาเพื่อการถกเถียงของผู้เข้าร่วมโดยเฉพาะ

ทั้งนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตเพิ่มเติมอีกด้วยว่าเพื่อคุณภาพของการสอนข้อกำหนดของสมาพันธ์เนติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกากำหนดให้โรงเรียนกฎหมายควรมีอาจารย์ 1 คน ต่อนักศึกษา 20 คน⁶ เป็นมาตรฐานเบื้องต้นเพื่อการเรียนที่มีประสิทธิภาพ และนอกจากนั้นหลักเกณฑ์ของสมาพันธ์เนติบัณฑิตยังบังคับให้อาจารย์ผู้สอนต้องจัดเวลานอกชั้นเรียนไว้สำหรับให้นักศึกษาได้เข้าพบอย่างพอเพียงอีกด้วย สำหรับการสอบวัดผลนั้นปกติจะมี 1 หรือ 2 ครั้งต่อภาคการศึกษาส่วนมากจะเป็นการเขียนคำตอบแบบเรียงความ โดยมากจะทำโดยผ่านคอมพิวเตอร์ส่วนตัวของนักศึกษาเองแต่ต้องทำผ่านโปรแกรมเฉพาะของสถาบันเพื่อป้องกันการทุจริต โดยจะมีทั้งแบบที่ให้นักศึกษานำหนังสือเข้าไปเปิดได้ และแบบห้ามนำหนังสือเข้าไป ในบางกรณีการสอบจะอนุญาตให้นักศึกษานำข้อสอบกลับไปทำที่บ้านโดยมีกำหนดเวลาให้กลับมาส่งได้อีกด้วย การสอบส่วนมากจะเน้นไปที่การวิเคราะห์ข้อเท็จจริงในลักษณะของคดีและการปรับใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงตามโจทย์และกรณีตัวอย่าง เนื่องจากกฎหมายของสหรัฐอเมริกามีพื้นฐานของกฎหมายจารีตประเพณีอยู่มาก ในบางโรงเรียนกฎหมายเท่านั้นจะมีการให้ปริญญาพร้อมเกียรติยศกับนักศึกษาที่มีเกรดเฉลี่ยสูงตามเกณฑ์เมื่อจบการศึกษา โดยจะระบุเป็นภาษาละติน “Cum Laude” หรือ “Magna Cum Laude”

⁶

Standard 402 of 2013-2014 ABA Standards and Rules of Procedure for Approval of Law Schools

การรับเข้าศึกษา

กฎหมายการเรียนกฎหมายที่อเมริกานั้นเป็นการเรียนปริญญาในระดับสูงซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นปริญญาเอกทางวิชาชีพ (professional doctorate degree) เช่นเดียวกับแพทย์ ผู้ที่จะสมัครเข้าเรียนในโรงเรียนกฎหมาย ต้องเป็นผู้ที่จบปริญญาตรีสาขาใดสาขาหนึ่งมาก่อนแล้วก่อนที่จะสมัครเข้าเรียนโรงเรียนกฎหมายใด ๆ และผู้สมัครส่วนมากมักจะมีประสบการณ์ทำงานแล้วอีกด้วย ผู้สมัครจะมีหน้าที่ต้องยื่นใบสมัครพร้อมเอกสารต่าง ๆ ตามที่โรงเรียนต้องการเพื่อได้รับการคัดเลือก สำหรับหลักสูตร JD ผู้สมัครทั้งหมดจะต้องทำการทดสอบความรู้ที่เรียกภาษาอังกฤษว่า Law School Admission Test เรียกย่อว่า LSAT เป็นการทดสอบทักษะทางด้านการอ่านแบบคิดวิเคราะห์ และการทดสอบตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนกฎหมาย คะแนน LSAT จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพิจารณารับนักเรียนกฎหมายนอกเหนือจากผลการศึกษาและเอกสารประกอบการสมัครเรียนอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ จดหมายแนะนำจากผู้มีคุณวุฒิน่าเชื่อถือและเรียงความส่วนตัว **ที่ระถึง**ความต้องการเข้าเรียนและเป้าหมายของการเรียนกฎหมาย โดยปกติโรงเรียนกฎหมายของสหรัฐอเมริกา มักจะเลือกรับนักศึกษาที่มีคะแนน LSAT และเกรดเฉลี่ยสูง (ในโรงเรียนชั้นนำจะไม่ต่ำกว่า 3.6)⁷ และยังคงคำนึงถึงพื้นฐานทางการศึกษาประสบการณ์และอาชีพที่แตกต่างกันของผู้เข้าเรียนในแต่ละรุ่นอีกด้วย เพื่อเพิ่มความหลากหลายแนวคิดในการเรียนให้กับสถาบันของตน ทั้งนี้หลายมหาวิทยาลัยยังมีการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีเป็นพิเศษอีกด้วย สำหรับนักศึกษาต่างชาติที่ต้องการเข้าเรียนปริญญาโท LL.M. นั้นไม่ต้องสอบ LSAT แต่โดยมากจะต้องมีประสบการณ์ทำงานในสายกฎหมายอย่างน้อยสองปีและผ่านสอบภาษาอังกฤษด้วยระบบ TOEFL พร้อมกับยื่นเอกสารประกอบอื่นๆ เพื่อที่จะได้รับการคัดเลือก

กิจกรรมนักศึกษา

กิจกรรมหลัก ๆ ของนักศึกษากฎหมายในสหรัฐอเมริกาที่มีผลต่อการจ้างงานในอนาคตจะแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกได้แก่ การทำวารสารกฎหมาย วารสารกฎหมายในสหรัฐนั้นได้รับการยอมรับอย่างมากในวงการในฐานะเป็นแหล่งสืบค้นของงานวิจัยทางกฎหมายที่ทันสมัย นักศึกษาที่ได้รับเลือกให้เขียนหรือเป็นบรรณาธิการวารสารกฎหมายของมหาวิทยาลัยจะแสดงถึงความสามารถในเชิงวิชาการ การเขียนและผลการเรียนที่ดีในตัวมักจะเป็นประวัติที่ได้รับการยอมรับจากผู้ว่าจ้างในอนาคตอย่างมาก ซึ่งแต่ละโรงเรียนก็มักจะมีวารสารหลักกฎหมายหลักของตนเอง (Harvard Law Review, Yale Law Journal) สำหรับบทความชั้นนำและมีวารสารกฎหมายตามหัวข้อเฉพาะทางต่างๆ (Harvard Environmental Law Review, Yale Journal of Law and Technology) เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาที่เชี่ยวชาญในสาขาวิชาเฉพาะได้มีโอกาสได้เขียนบทความในทางกฎหมายเพื่อคัดเลือกตีพิมพ์ต่อไป

⁷ U.S. News Best Law School Ranking 2013- 2014

ส่วนที่สองได้การทำศาลจำลอง ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสามารถในเชิงปฏิบัติในการเรียนรู้กฎหมายทั้งการค้นคว้า เขียนและการว่าความ โดยในประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีการจัดการแข่งขันว่าความศาลจำลองนี้ในหลาย ๆ ระดับ เช่น การหาตัวแทนรัฐ ตัวแทนภูมิภาค หรือตัวแทนประเทศไปแข่งในระดับนาน ๆ ชาติซึ่งผู้เข้าร่วมก็จะได้รับการยอมรับจากผู้ว่าจ้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสายที่ต้องทำงานด้านคดีในอนาคต

นอกจากนั้นก็จะมีการทำงานบริการสังคมโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายหรือ pro bono ซึ่งอาจเป็นการจัดอบรมให้คำปรึกษากฎหมายหรือรับช่วยทำคดีเพื่อการกุศลในสายกฎหมายซึ่งก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่นักกฎหมายของสหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกัน

การสอบเนติบัณฑิต

หลังจากสำเร็จการศึกษาได้วุฒิ J.D. แล้ว ไม่ได้หมายความว่าผู้สำเร็จการศึกษาจะประกอบอาชีพเป็นทนายความได้ทันที ผู้ได้รับปริญญา J.D. ยังต้องมีการสอบให้ผ่านเกณฑ์เพื่อประกอบวิชาชีพตามมาตรฐานของสมาคมเนติบัณฑิตของสหรัฐอเมริกาหรือ American Bar Association อีกด้วยซึ่งจะประกอบไปด้วยการสอบข้อเขียนทั้งในส่วนในเรื่องจริยธรรมและหลักความรับผิดชอบของผู้ประกอบวิชาชีพและข้อสอบกฎหมายโดยเฉพาะ นอกจากนั้นจะยังมีการตรวจสอบประวัติความประพฤติ ทั้งนี้แล้วแต่ว่าใครจะประกอบวิชาชีพอยู่รัฐใดก็ต้องสอบให้ผ่าน Bar ตามข้อกำหนดของรัฐนั้นๆ เนติบัณฑิตที่ได้รับความนิยมและได้รับการยอมรับมากที่สุดก็คือเนติบัณฑิตแห่งรัฐนิวยอร์ก หรือ New York Bar ซึ่งถือได้ว่าการแข่งขันที่สูงและเป็นที่ยอมรับของนักศึกษากฎหมายต่างชาติเช่นกัน

การวิจัยและศูนย์การศึกษา

งานวิจัยทางกฎหมายจากทั้งอาจารย์และนักศึกษากฎหมายถือเป็นจุดเด่นอย่างยิ่งของโรงเรียนกฎหมายในสหรัฐอเมริกา โดยแต่ละโรงเรียนจะมีศูนย์การศึกษาและวิจัยพิเศษเป็นของตนเองอยู่ภายใต้การดูแลของอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญโดยนักศึกษาจะมีโอกาสได้เข้ามาช่วยงานวิจัยในสถาบันอีกด้วย โรงเรียนกฎหมายของมหาวิทยาลัยชั้นนำเช่นโรงเรียนกฎหมายแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดนั้นมีกว่า 30 ศูนย์การศึกษายู่ภายใต้การดูแลทีเดียว และนอกจากนี้โรงเรียนกฎหมายในอเมริกามักจะมีการสนับสนุนจนถึงบังคับให้อาจารย์ผู้สอนต้องผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพสำหรับตีพิมพ์ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการประเมินคุณภาพโรงเรียนกฎหมายจากผู้ประเมินภายนอก

ระบบสนับสนุนและทรัพยากรการศึกษา

ข้อกำหนดของสมาพันธ์เนติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกากำหนดให้โรงเรียนกฎหมายมีห้องสมุดกฎหมายเป็นของตัวเองทั้งสิ้น โดยจะบังคับให้มีหนังสือตำรา วารสารกฎหมายและคำพิพากษาคัดสรรของศาลและสนธิสัญญาต่างๆในจำนวนที่เพียงพออยู่ในห้องสมุดเป็นต้นเพื่อการค้นคว้าที่มีประสิทธิภาพของนักเรียน และข้อกำหนดยังบังคับให้โรงเรียนต้องจัดให้มีผู้ดูแลห้องสมุดที่มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะโดยต้องมีปริญญาทางกฎหมายและปริญญาด้านการทำห้องสมุดหรือปริญญาด้านการจัดการข้อมูล เพื่อที่จะสามารถจัดการ ปรับปรุงห้องสมุดและแนะนำนักศึกษาถึงการทำการค้นคว้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ห้องสมุดของโรงเรียนกฎหมายชั้นนำอาจมีหนังสือกว่า 500,000 เล่ม

นอกจากนี้ นักศึกษากฎหมายในสหรัฐอเมริกาเกือบทั้งหมดจะได้สิทธิในการเข้าฐานข้อมูลในอินเทอร์เน็ตเพื่อสืบค้นคดีตามระบบกฎหมายจารีตประเพณีใน Westlaw และ LexisNexis นอกจากนี้ระบบการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ก็ได้รับการปรับใช้อย่างกว้างขวาง การส่งงานการบ้านหรือการแจกจ่ายเอกสาร โดยมากจะทำผ่านระบบอินเทอร์เน็ตทั้งสิ้น นักศึกษาแต่ละคนจะมีอีเมลของมหาวิทยาลัยประจำตัวเพื่อรับข่าวสารและติดต่อกับโรงเรียน

การจัดอันดับโรงเรียนกฎหมาย

ภายในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นการจัดอันดับโรงเรียนกฎหมายที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดได้แก่การจัดอันดับของนิตยสาร U.S. News โดยหลักเกณฑ์ในการจัดอันดับนั้น เช่น คะแนน LSAT ของนักศึกษาที่เข้าเรียน เกรดเฉลี่ยของผู้เข้าเรียน ร้อยละของการรับนักศึกษาต่อผู้สมัคร อัตราการจ้างงานหลังเรียนจบ อัตราการผ่านเนติบัณฑิต จำนวนอาจารย์ต่อนักศึกษา คุณภาพของห้องสมุด เป็นต้น ซึ่งการจัดอันดับนี้มีผลอย่างมากต่อการเลือกสมัครเข้าเรียนของทั้งนักศึกษาชาวอเมริกันและนักศึกษาต่างชาติ

ค่าเทอม

ค่าเทอมการเรียนกฎหมายในสหรัฐอเมริกานั้นถือว่าสูงมาก โดยในโรงเรียนชั้นนำจะอยู่ที่ 50,000 เหรียญสหรัฐต่อปีหรือราว 1,500,000 บาท โรงเรียนในระดับรองลงมาจะอยู่ที่ประมาณ 40,000 เหรียญสหรัฐต่อปี หรือ 1,200,000 บาทต่อปี โดยอัตรานี้จะปรับใช้กับทั้งนักศึกษาหลังสูตร JD และนักศึกษาต่างชาติในหลักสูตร LLM อย่างไรก็ตามการที่ค่าเทอมสูงนั้นเป็นผลให้ผู้เรียนจำนวนหนึ่งต้องทำการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินเพื่อมาจ่ายค่าเทอม และจะเริ่มทำการผ่อนส่งเงินคืนหลังจากจบและเข้าสู่การทำงานนั่นเอง ซึ่งก็ถือเป็นปัญหาหนึ่งของระบบการศึกษากฎหมายในสหรัฐอเมริการในปัจจุบัน

บทวิเคราะห์เปรียบเทียบ

การเรียนกฎหมายในสหรัฐอเมริกานั้นถือได้ว่ามีคุณภาพสูงมาก จำนวนโรงเรียนกฎหมายชั้นนำก็ถือได้ว่ามีจำนวนมาก และลักษณะเด่นอีกประการของระบบการศึกษากฎหมายของสหรัฐอเมริกาก็เป็นผลเนื่องจากการที่ปริญญากฎหมายนั้นจะไม่ได้เป็นปริญญาใบแรกของผู้เข้าเรียน ทำให้คุณภาพประสบการณ์และความหลากหลายทางความคิดของผู้เรียนในโรงเรียนกฎหมายนั้นสูงกว่าในหลายๆ ประเทศ ซึ่งเป็นผลให้วิชาที่เปิดสอนนั้นก็มีความหลากหลายและแปลกใหม่ตามไปด้วย คุณลักษณะหลายๆ ข้อของโรงเรียนกฎหมายในอเมริกาจะถูกบังคับโดยกฎเกณฑ์ของสมาพันธ์เนติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าในประเทศไทยเนติบัณฑิตสภาแห่งประเทศไทยก็มีข้อบังคับกับโรงเรียนกฎหมายที่ได้รับการรับรองเช่นกัน แต่ข้อบังคับของสมาพันธ์เนติบัณฑิตของสหรัฐอเมริกานั้นจะมีความเฉพาะเจาะจงและเข้มงวดกว่า คุณภาพของหลักสูตรและการเรียนการสอนกฎหมายในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยพื้นฐานนั้นควบคุมด้วยมาตรฐานของสมาพันธ์เนติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าวิชาบังคับที่โรงเรียนกฎหมายต้องสอนแก่นักศึกษาตามหลักเกณฑ์ของสมาพันธ์เนติบัณฑิตแห่งสหรัฐอเมริกานั้น ได้แก่ วิชาว่าด้วยการวิเคราะห์ ให้เหตุผล การทำวิจัยทางกฎหมาย วิชาว่าด้วยการเขียน และวิชาว่าด้วยจริยธรรมและความรับผิดชอบของผู้ประกอบอาชีพกฎหมาย ซึ่งในโรงเรียนชั้นนำบางโรงเรียนเช่น Harvard University หรือ Duke University มีการสอนการเขียนระดับสูงเพื่อการทำงานกฎหมายอีกหลายรายวิชา เช่น การร่างสัญญา การร่างคำฟ้อง การเขียนเพื่อตีพิมพ์ เพิ่มเติมจากวิชาบังคับอีก จึงอาจจะเป็นที่น่าพิจารณาต่อไปสำหรับโรงเรียนกฎหมายในประเทศไทยว่าควรมีการวางหลักเกณฑ์การสอนวิชาในหมวดดังกล่าวอย่างเป็นระบบมากขึ้นหรือไม่เพียงไร เพื่อการแข่งขันกับนานาชาติในอนาคต ซึ่งตรงกับผลจากการทำการสัมมนากลุ่มของงานวิจัยชิ้นนี้ที่ผู้เข้าร่วมมีความเห็นตรงกันว่าในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าวิชาในหัวข้อดังกล่าวอาจไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควรในการเรียนการสอนในประเทศไทย ซึ่งเป็นผลให้นักศึกษากฎหมายในไทยโดยมากขาดทักษะในการเขียน การค้นคว้าและการเขียนเชิงวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ เมื่อสำเร็จการศึกษาออกมา ในเชิงการจัดวิชาเรียนนั้นจะเห็นได้ว่าวิชาในปีสามของการเรียน JD นอกจากจะเป็นการเรียนวิชาเฉพาะทางแล้วจะมีการเน้นไปที่ทักษะในเชิงปฏิบัติมากขึ้นซึ่งเป็นการเตรียมตัวนักศึกษาสำหรับการทำงานในอนาคต ซึ่งก็เป็นข้อพิจารณาสำหรับหลักสูตรกฎหมายในประเทศไทยเช่นกันว่ามีรายวิชาในเชิงปฏิบัติเพื่อเตรียมความพร้อมนักศึกษาต่อตลาดงานมากน้อยและพอเพียงหรือไม่ วิชาที่เน้นการปฏิบัติเช่นการเขียนคำฟ้องคำร้อง การเขียนรายงานทางกฎหมาย การร่างสัญญา หรือการเจรจา อาจควรได้รับการพิจารณาจากผู้จัดทำหลักสูตรนิติศาสตร์ในประเทศไทยมากขึ้นทั้งด้านงบประมาณการจัดกิจกรรมและบุคลากรที่มีความสามารถในการสอนวิชาในหมวดดังกล่าว

สำหรับรูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนกฎหมายในสหรัฐอเมริกานั้นเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการถกเถียงพูดคุยในห้องเรียนให้มากที่สุดแทนที่จะให้ผู้สอนเป็นผู้บรรยาย ซึ่งเป็นผลทำให้ผู้เรียนถูกบังคับให้ต้องมีความใส่ใจในการเรียนและมีการเตรียมตัวมาอย่างดีและได้ติดตามในเรื่องที่เรียนอยู่เสมอ เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนต้องถกเถียงและแสดงความคิดเห็นในรูปแบบนี้นั้นถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของโรงเรียนกฎหมายของสหรัฐอเมริกา เนื่องจากแม้กระทั่งนักศึกษาชาวสหรัฐอเมริกาเองเมื่อเข้ามาเรียนในโรงเรียนกฎหมายก็ยังต้องมีการปรับตัวเข้ากับระบบนี้ ซึ่งก็อาจเป็นสิ่งที่โรงเรียนกฎหมายในไทยสามารถพิจารณาปรับปรุงการเรียนการสอนไปในแนวทางนี้ได้มากขึ้น เพื่อเป็นการฝึกทักษะการคิดหาเหตุผลและการพูดซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญของนักกฎหมายอยู่แล้ว โดยอาจพิจารณาผสมผสานเข้ากับการบรรยายของอาจารย์ตามรูปแบบการเรียนปกติของไทยให้มากขึ้น ในประเด็นนี้ในการสัมมนากลุ่มก็ได้มีการแสดงความคิดเห็นว่าโดยหลักการแล้วการมุ่งเน้นให้มีการเรียนการสอนที่เน้นที่ผู้เรียนเป็นหลักนั้นถือว่าเป็นแนวทางที่ระบุอยู่ในหลักสูตรอยู่แล้ว แต่ทางโรงเรียนกฎหมายต่างๆอาจยังต้องเน้นสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติจริงให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการฝึกทักษะการคิดเป็นระบบ การพูดแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญอย่างยิ่งของนักกฎหมายทั้งสิ้น

ในด้านกิจกรรมนักศึกษานั้นเนื่องจากผู้เรียนกฎหมายในสหรัฐอเมริกาส່วณมากค่อนข้างมีประสบการณ์และวุฒิภาวะสูงการเข้าร่วมเขียนบทความเพื่อลงวารสารกฎหมายจึงเป็นที่นิยมอย่างมากจากนักศึกษานิติศาสตร์ในสหรัฐ ซึ่งต่างจากหลักสูตรนิติศาสตร์ในประเทศไทยที่การเขียนบทความวิชาการลงตีพิมพ์นั้นเกิดขึ้นในวงจำกัดอย่างมาก ซึ่งประเด็นนี้ถือได้ว่าเป็นความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความสามารถในการทำวิจัยและเขียนอย่างเป็นระบบของนักศึกษาตามที่ได้มีข้อสังเกตไปข้างต้นว่าควรให้มีการพัฒนาการสอนการเขียนในเชิงวิชาการให้มากขึ้น โดยในประเด็นนี้ผู้เข้าร่วมสัมมนากลุ่มก็ได้ยอมรับว่าการพัฒนาให้นักศึกษาของไทยให้มีการเขียนงานวิจัยนั้นยังเป็นเรื่องยากและต้องเริ่มสร้างพื้นฐานการเขียนแสดงความคิดเห็นทั่วไปให้มีประสิทธิภาพก่อน เช่นเดียวกับการทำศาลจำลองในเชิงแข่งขันที่ยังปรากฏในวงจำกัดอย่างมากในประเทศไทย อย่างไรก็ตามกิจกรรมในทั้งสองส่วนก็น่าจะได้รับการพิจารณาและสนับสนุนอย่างเป็นทางการมากขึ้นเป็นลำดับในประเทศไทยหากต้องการพัฒนาคุณภาพทางวิชาการและวิชาชีพของนักศึกษาผ่านกิจกรรมนอกชั้นเรียนให้มากขึ้นและน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการหางานเมื่อจบการศึกษาออกไปเช่นเดียวกับในประเทศสหรัฐอเมริกาอีกด้วย ในส่วนต่อมา จะเห็นได้ว่าโรงเรียนกฎหมายในสหรัฐอเมริกานั้นให้ความสำคัญกับห้องสมุดกฎหมายอย่างมาก เนื่องจากคุณภาพของห้องสมุดถือเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการประเมินคุณภาพของโรงเรียนกฎหมายและการจัดทำอันดับคุณภาพของโรงเรียน ซึ่งก็สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่การอ่านและค้นคว้านั้นเป็นส่วนสำคัญของการเรียนกฎหมายอย่างยิ่ง ดังนั้นในการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรนิติศาสตร์ของไทยเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การพัฒนาห้องสมุดกฎหมายอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ควรได้รับความสนใจในการพัฒนาเช่นกันเพื่อการยอมรับในระดับภูมิภาคของโรงเรียนกฎหมายไทย

โดยสรุปการเรียนรู้กฎหมายในสหรัฐอเมริกานั้นถือได้ว่ามีคุณภาพและลักษณะเฉพาะที่สามารถนำข้อดีต่างๆมาเป็นตัวอย่างในการพัฒนาการศึกษากฎหมายในไทยได้เป็นอย่างดีเพื่อที่จะเพิ่มคุณภาพในการศึกษาในรูปแบบที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากลต่อไป และการติดตามศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อไปในวงการศึกษากฎหมายในสหรัฐอเมริกานั้นก็น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงการจัดทำหลักสูตรนิติศาสตร์ในประเทศไทยต่อไปในอนาคตอีกด้วย

9. งานวิจัยที่เกี่ยวกับนิติศาสตร์

ครรชิต ทะกอง,อรุณี อ่อนสวัสดิ์ (2549) รายงานวิจัยเรื่อง การประเมินหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยนเรศวร ใน 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านปัจจัยเบื้องต้น (Input) ได้แก่ วัตถุประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหารายวิชาของหลักสูตร ผู้สอน นิสิต สิ่งอำนวยความสะดวก 2) ด้านกระบวนการ (Process) ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล 3) ด้านผลผลิต (Product) ได้แก่ คุณลักษณะของบัณฑิต ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านปัจจัยเบื้องต้น

1.1 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง โดยวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่มีความเหมาะสมสูงสุดคือ เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ทางด้านกฎหมายธุรกิจระหว่างประเทศ

1.2 โครงสร้างและเนื้อหา รายวิชาที่จัดให้นิสิตเรียนโดยภาพรวมมีความเหมาะสมมากที่สุดโดยรายวิชาที่มีความเหมาะสมสูงสุด คือรายวิชากฎหมายอาญาภาคความผิด

1.3 อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับรายวิชาที่ได้สอน แต่มีบางรายวิชาที่อาจารย์ มีความรู้ ความสามารถค่อนข้างไม่ตรงกับรายวิชาที่สอน และนิสิตต้องการให้มีจำนวนอาจารย์มากขึ้น

1.4 คุณสมบัติของนิสิต โดยภาพรวมนิสิตมีทั้งความพร้อม ความเหมาะสม คุณธรรม จริยธรรม และลักษณะนิสัยอยู่ในระดับดีมาก

1.5 นิสิตเห็นว่าสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนยังคงมีน้อย คุณภาพ และความสะดวกในการบริการอยู่ในระดับน้อย

2. ด้านกระบวนการ

2.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนใหญ่สอนแบบบรรยาย โดยเปิดโอกาสให้นิสิตซักถามและแสดงความคิดเห็น

2.2 นิสิตเห็นว่ากระบวนการวัดและประเมินผลยังไม่โปร่งใสเท่าที่ควร เช่นไม่มีการแจ้งคะแนน ผลสอบให้กับนิสิตได้รับทราบ

2.3 นิสิตเห็นว่าอาจารย์ที่ปรึกษาปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ควรอุทิศเวลาให้นิสิตเข้าพบเพื่อรับคำปรึกษา

3. ด้านผลผลิต

3.1 ความพึงพอใจของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา

บัณฑิตเห็นว่าสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้อย่างเต็มที่แต่ไม่ครบถ้วนทุกรายวิชา แต่คาดหวังว่าน่าจะมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบนานาชาติทุกกิจกรรม สำหรับรายวิชาที่ควรปรับเพิ่มได้แก่รายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาอังกฤษ และควรมีการเพิ่มรายวิชาเลือกเสรี ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ รายวิชาที่ควรลดลง ได้แก่รายวิชาในส่วนของหมวดวิชาศึกษาทั่วไป

3.2 ความพึงพอใจของนิสิตที่กำลังศึกษาที่มีต่อรายวิชา

รายวิชาที่นิสิตเรียนแล้วเกิดความรู้ความเข้าใจสูงสุดได้แก่รายวิชากฎหมายว่าด้วยละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้ รายวิชาที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพสูงสุดได้แก่ รายวิชากฎหมายว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา รายวิชาที่ควรตัดออกสูงสุด ได้แก่ รายวิชานิติปรัชญา

3.3 ความพึงพอใจของผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงานของบัณฑิต ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานของบัณฑิตมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าพึงพอใจในคุณลักษณะของบัณฑิต โดยคุณลักษณะเด่นของบัณฑิตได้แก่ ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่น และมีความอ่อนน้อมถ่อมตน

3.4 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนิสิตวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยนเรศวร นิสิตวิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยนเรศวร มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ทักษะและทัศนคติที่ดีเพื่อความสำเร็จ 2) ความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำ 3) การเรียนรู้ตลอดชีวิต 4) มุมมองกว้างไกลเป็นนานาชาติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

นิภา สืบกนิร (2547) รายงานผลการวิจัยเรื่อง ระบบการศึกษากฎหมายและระบบการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพทางกฎหมายในประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อวิเคราะห์บทบาทของมหาวิทยาลัยและองค์กรวิชาชีพในการจัดการศึกษากฎหมายในประเทศไทย และศึกษาและกำหนดรูปแบบการจัดหลักสูตรการเรียนกฎหมายแก่มหาวิทยาลัยผู้มีบทบาทในภาควิชาการ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการระบบการศึกษากฎหมายและระบบการศึกษาเพื่อประกอบวิชาชีพทางกฎหมายในประเทศไทยมีองค์กรที่เกี่ยวข้องอยู่สององค์กร คือ มหาวิทยาลัยและองค์กรวิชาชีพ โดยบทบาทของมหาวิทยาลัยจะเป็นไปในกรอบทางวิชาการเท่านั้น ในขณะที่องค์กรวิชาชีพมีบทบาทในทางปฏิบัติ เมื่อกำหนดบทบาทที่ชัดเจนแล้วในส่วนของมหาวิทยาลัยจะต้องวางแนวทางการจัดการเรียนการสอนกฎหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยอาศัยองค์ประกอบหลักสามประการ คือ

4. คุณสมบัติของผู้ศึกษากฎหมาย

5. การจัดหลักสูตร

6. อาจารย์ผู้สอนกฎหมาย

ประการที่หนึ่งคุณสมบัติของผู้ศึกษากฎหมายนั้น เนื่องจากวิชากฎหมายเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยกฎเกณฑ์ของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อควบคุมสังคม ดังนั้นผู้ที่จะศึกษากฎหมายควรจะเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์หรือมีประสบการณ์ในชีวิตพอสมควร ด้วยเหตุนี้การที่ได้มีโอกาสคัดเลือกนักศึกษากฎหมายน่าจะเป็นทางเลือกแก่มหาวิทยาลัย

ประการที่สองคือการจัดหลักสูตรการศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัย ดังที่กล่าวมาแต่ต้นว่า กฎหมายคือ การศึกษากฎหมายที่ใช้ในสังคม ดังนั้น เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายก็ต้องปรับเปลี่ยนไปด้วย การเรียนกฎหมายจึงเป็นสิ่งที่อยู่นิ่งไม่ได้ หลักสูตรการเรียนการสอนกฎหมายจึงต้องมีความเป็นพลวัตรแต่ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการเชื่อมโยงกับศาสตร์สาขาอื่นๆ ด้วย

ประการที่สามคือ อาจารย์ผู้สอนกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายเป็นวิชาชีพที่อาจารย์หรือครูผู้สอนมิได้จบการศึกษาวิชาว่าด้วยการเป็นครูมาก่อน ด้วยเหตุนี้อาจเป็นไปได้ที่ศิลปะในการถ่ายทอดกับความรู้ในทางวิชาการมิได้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ประกอบกับประเทศไทยเรามีข้อบังคับหรือมาตรการต่อผู้ที่ทำให้เสื่อมเสียเกียรติภูมิของความเป็นอาจารย์ผู้สอนกฎหมาย ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ของผู้เป็นอาจารย์หรือครูผู้สอนกฎหมายเองที่จะต้องมีความรู้ลึกซึ้งพิศชอบชั่วดี เปรียบดังหัวใจหลักของนักกฎหมายคือความมีจริยธรรมในวิชาชีพของตนเอง

องค์ประกอบที่กล่าวมาทั้งหมดคือ แนวทางของมหาวิทยาลัยผู้มีบทบาทในการสร้างนักกฎหมายโดยตรงสามารถดำเนินการได้ภายใต้กรอบแนวคิดความเป็นเลิศทางวิชาการ

ส่วนบทบาทขององค์กรวิชาชีพจะต้องเน้นไปในทางปฏิบัติเท่านั้น เมื่อทั้งสององค์กรต่างตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนอย่างชัดเจนแล้ว การช่วยกันสร้างนักกฎหมายไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ หรือประกอบอาชีพทางกฎหมายด้านอื่นก็จะเป็นไปในแนวเดียวกันคือนักกฎหมายของประเทศไทย จะมีความรอบรู้ทั้งทางวิชาการและทางปฏิบัติ กระทั่งก้าวเข้าไปรับใช้สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

10. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องลักษณะของหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตในประเทศไทยเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน 2558 มีกรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

